

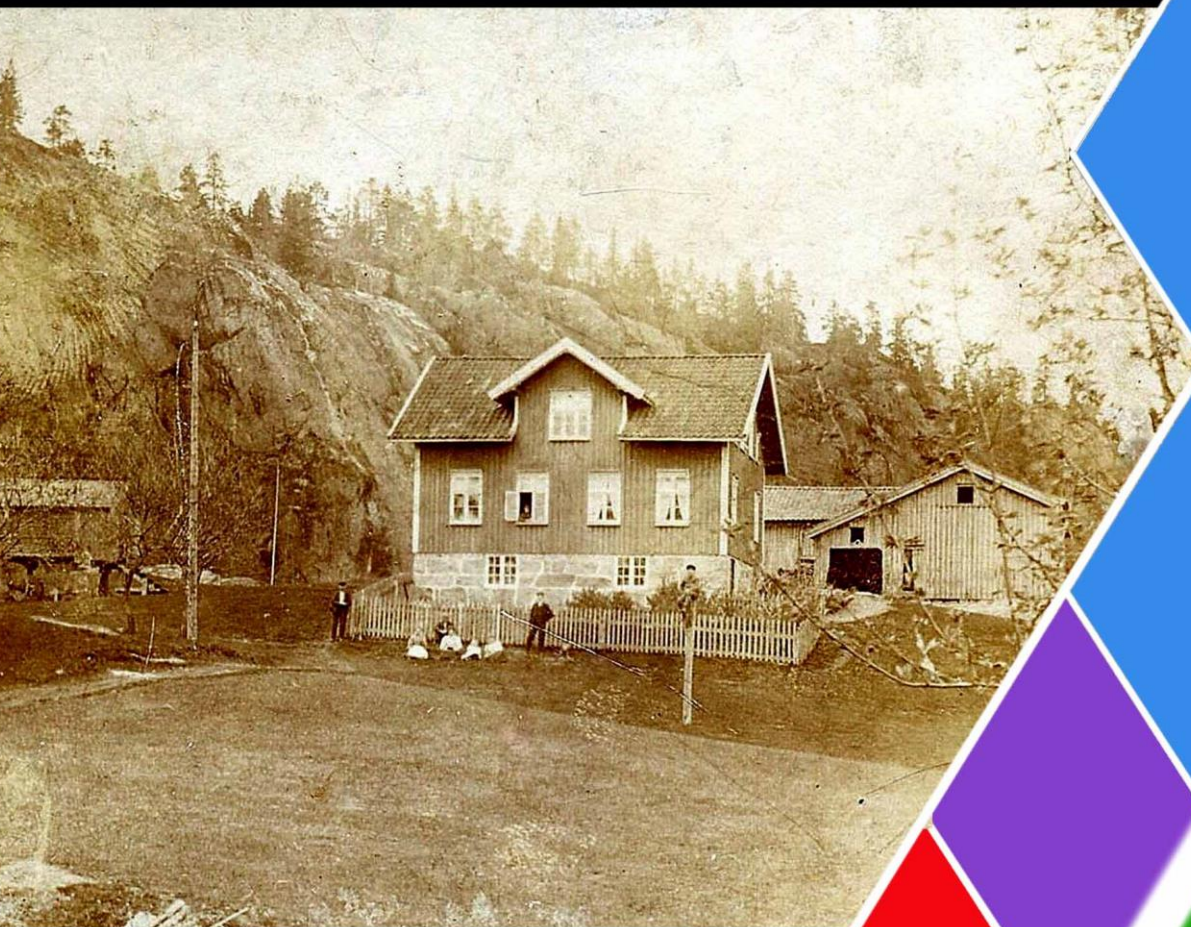
Nyutgivelse 2021

LOKALHISTORIE BIRKENES

Heftet var opprinnelig utgitt som et undervisningshefte for skolene i Birkenes kommune. Det er skrevet på nytt og bildene er skannet på nytt.
Red. Per Gunnar Knutson

NESBU

Et sjølbergingsbruk

Tekst: Åsmund Knutson

Åsmund Knutson

Nesbu

et

sjølbergings- bruk

---

*Lokale ressurser i undervisningen
Veiledningstjenesten ved Birkenes skolestyrekontor*

INNLEDNING

Forsidebildet er av gården Nesbu rundt 1905-10.

Dette er et hefte i serien «Lokale ressurser i undervisningen» utgitt av Veiledningstjenesten ved Birkenes skolestyrekontor. Jeg har foretatt noen få rettinger, oppdateringer, endringer og tilføyelser, og lagt til bilder. Ellers er heftet uforandret.

Takk til Svenn A. Hansen for den flotte forsida.

Birkeland 2. februar 2021

Per Gunnar Knutson

FORORD

En måte å utnytte lokale ressurser i undervisningen på kan være å få elevene til å leve seg inn i livet på en gård i Birkenes i sjølbergingstida. Det var ei hard tid, men striden var gjerne avhengig av størrelsen på gården, som ble verdsatt i huder og skinn.

En fullgård var på 4 huder, en sjølbergingsgård på $\frac{1}{2}$ hud eller 6 kalveskinn. Dersom gården var på meir enn $\frac{1}{2}$ hud, ga den overskudd. Var den under $\frac{1}{2}$ hud, måtte eieren i tillegg til gårdsdrifta finne andre måter å livberge seg og familien på.

I Birkenes var det få fullgårder, men mange sjølbergingsgårder. Et døme på en sjølbergingsgård kan være Nesbu, gr.nr. 118. Den var på $\frac{1}{2}$ hud og ligger geografisk midt i kommunen.

Til hjelp for noen som måtte ha bruk for det, har jeg skrevet ned litt om Nesbu. Og for å gjøre det så enkelt som mulig for elevene, har jeg stort sett lagt tidsperioden 1882 – 1926 til grunn for denne framstillinga av arbeidslivet. Det var den tida Knut Eriksen Stoveland dreiv gården. Da han flytta til Nesbu i 1882, tok han som skikken var, navnet etter gården og kalte seg Knut Nesbu. Her kalles han til vanlig bare Knut.

Det er lagt vinn på å nytte vanlige ord som var i bruk i sjølbergingstida, for at de ikke skal gå heilt i glømmeboka.

Birkeland 22.02.1977

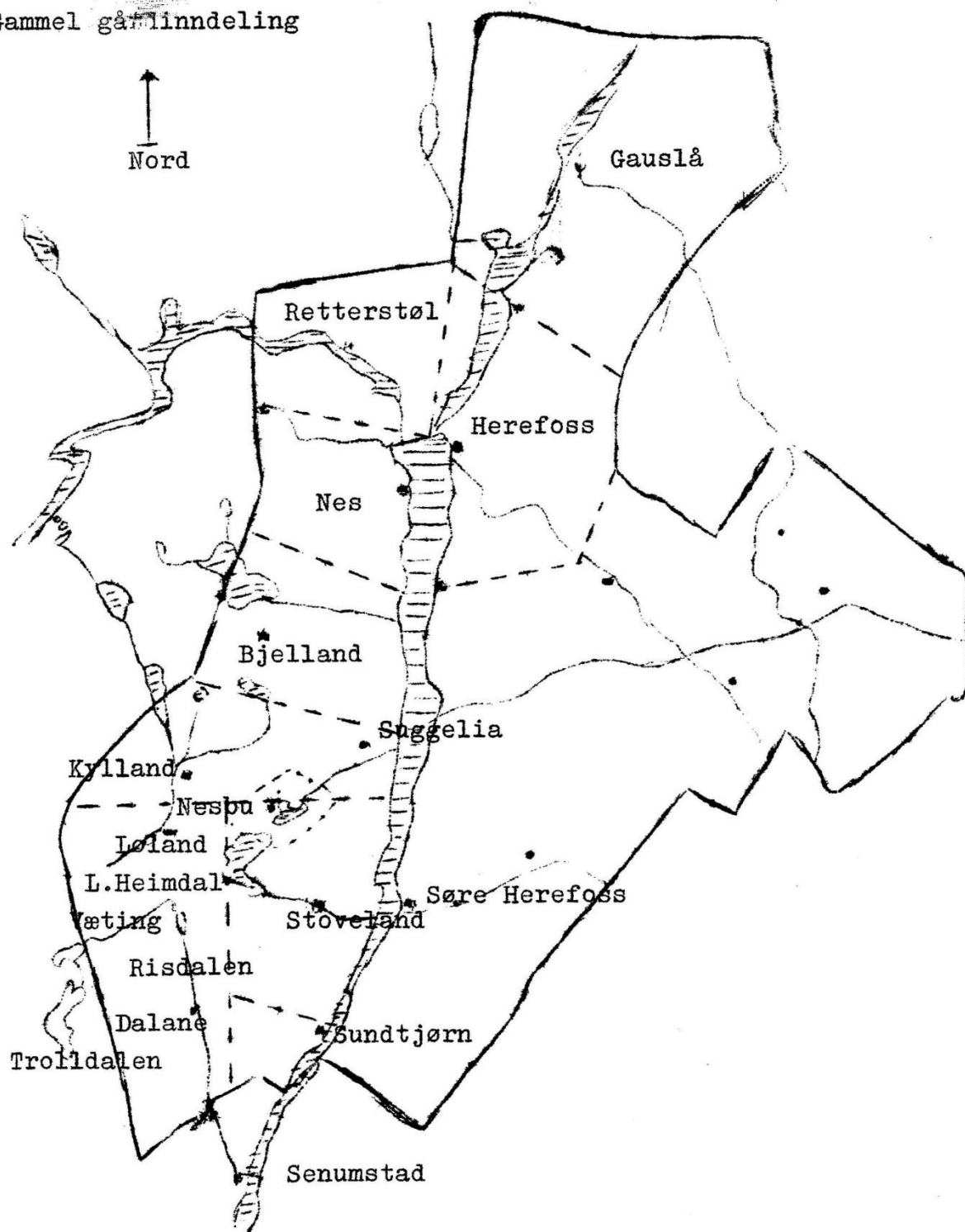
Åsmund Knutson

INNHold

Herefoss – kart med gammel gårdsinndeling	s 5
1. Nesbu – en sjølbergingsgård	s 6
2. Litt gårdshistorie	s 6
3. Litt ættesoge	s 7
4. Gårdsbygninger	s 10
Ei bekkevern – skjematisk tegning	s 11
5. Navn i skog og mark	s 12
Nesbu – navnekart over heimejordene	s 13
Nesbu – navnekart over skog og utmarker	s 14
6. Husdyrhold	s 15
7. Heieslått	s 17
På Trolldalsheia 1910	s 17
8. Fra korn i jord til brød på bord	s 24
9. Jordbruk	s 27
10. Fiske og fangst	s 27
11. Kolbrenning	s 28
12. Tjærebrenning	s 29
13. Handverk	s 29
14. Søndag og kirkegang	s 30
15. Mørkningstime	s 31
16. Ordforklaringer til de ymse avsnitt:	s 35

HEREFOSS

Gammel gåtlinndeling

1. NESBU – EN SJØLBERGINGSÅRD

Nesbu ligger inne på heia mellom Herefossfjorden og Risdalen, nokså midt i Birkenes kommune, 279 m.o.h. Gården grenser i nord mot Kylland og Suggelia, mot øst til Herefossfjorden, mot sør til Stoveland og mot vest til Lille Heimdal og Løland.

Samla areal er 1875 da. Av dette er 1335 da produktiv skog og 30 da dyrka mark. Samla skyldmark er 2,87 mark. Den gamle skylda var på ½ hud eller 6 kalveskinn, som var minstemålet for et sjølbergingsbruk.

Heile Nesbugården ligger innenfor området av den massive, røde Herefoss- (eller Birkeland-) granitten, som er nokså sur og har dårlig forvitringsevne. Isbreativiteten har skrappt fjellknattene snaue, og lausmassedekket er nokså tynt mellom heiene. Jordsmonnet består for det meste av breavsetninger og myrjord. 510 da er vann og snaufjell og uproduktiv mark.

Det kom ikke bilvei til Nesbu før i 1976. Før den tid var det heller ikke kjørevei med hest til gården.

Til kirkebygda, Herefoss, førte en gange – eller ridevei ned til Herefossfjorden ved Suggelia. Derfra måtte de ro 6-7 km.

Veien til Birkeland begynte med en 0,6 km lang kjerrevei fra Nesbu til Heimdalsvannet. Men rundt vannet var det bare gangsti eller ridevei. Det var derfor vanlig å bruke robåt eller ferje over Heimdalsvannet, som var 0,9 km langt fra Plassen (Lindesnes) til Heimdalsstøa. Fra Heimdalsstøa var det kjerrevei 0,7 km ned de bratte bakkene forbi Lille Heimdalsgårdene til Heimdalsmyra ved Risdalsveien. Dette stykke fikk først bilvei i 1968. Fra Heimdalsmyra førte Risdalsveien, som ble påbegynt i 1904, ned til Senumstad. Det var ferje over Senumstadfjorden. Veibrua kom først i 1957. Men det var gangbru over Senumstadfjorden fra 1928 til veibrua kom. Fra Vinterstøa førte Daleveien til Birkeland. Den var blitt ferdig til Søre Herefoss i 1904.

Dersom de skulle til byen fra nesbu, var det Grimstad som var stedet. Veien fra Søre Herefoss til Grimstad ble ferdig alt i 1891. Og det var fra Grimstad de første telefonlinjene ble lagt til Søre Herefoss omkring år 1900. Nesbu hadde telefon nr. 11.

2. LITT GÅRDSHISTORIE

I folkevandringstida (600-800) ble nytt land delt opp i gårdsbruk. Navneskikken på den tida var gjerne at gårdsnavnet skulle ende på -land. På vestsida av Herefossfjorden har vi flere slike -land gårder på rad: Stoveland, Løland, Kylland og Bjelland.

Nesbu hører ikke til denne tidsperioden, men ble skilt ut fra Stoveland på et senere tidspunkt. Og navnet har de sikkert fått etter den første bustaden på neset nede ved vannet.

Første gang vi finner Nesbu-navnet er i:

1. Koppskattmantallet 1642 – 45:

De som budde der da var Anders med kone og 1 pike og Børuld med kone. De betalte 1 ort og 6 skilling i skatt. (Koppskatt var en persons katt, som ramma alle personer likt uten hensyn til skatteevne. Kopf = hode)

2. Matrikkelen 1647:

Nesbu ble verdsatt til ½ hud. Det var Børuld som brukte gården, med Arnold Hafstad i Landvik eide den.

(Matrikkel er ei liste med verdsetting av jordeiendommene. Til sammen hadde alle eiendommene i landet ei skyld på 500 000 mark (à 100 øre). Av gammelt ble huder, geiteskinn og kalveskinn brukt som verdimål. 1 hud = 4 geiteskinn = 12 kalveskinn.)

3. Landkommisjonen 1661:

Gården hadde da samme skyld som tidligere, ½ hud. Arnold Hafstad var eier og Børuld leier og bruker. Det var nevnt at det var aurefiske med steiler og ei bekkekværn.

4. Prestens manntall 1664:

Børuld Hansen budde der da med 4 sønner.

5. Jordebok 1670:

Børuld Kiland, Landvik eide gården, og Børuld Hansen var leier og bruker.

(Jordebok var ei liste over gårdsbruk og jorder som krona, kirka eller privatpersoner eide)

I 1681 kjøpte Børuld Hansen halve Nesbu, og i 1685 kjøpte sønnen, Kristen, den andre halvparten. Seinere ble Børulds bruk verdsatt til 2 ½ kalveskinn og Kristens til 3 ½ kalveskinn. Begge disse bruka var for små til å være sjølbergingsbruk. Gjennom heile 1700 tallet skifta derfor Nesbu eier svært ofte. På begge bruka var det salg og kjøp, fraflytting og tilflytting, uten faste odels- eller ætteband. For de fleste ble bare Nesbu en mellomstasjon på livsreisa.

Men i 1801 ble Nesbu igjen samla til ett bruk, da Knut Jølsen Lunden kjøpte begge bruka. Da ble straks livsgrunnlaget bedre for eieren. Gården kunne fø 1 hest, 4-5 kyr, og 10-12 sauer. Det ble sådd et par tønner korn, dyrka 3-4 tønner poteter og litt rotfrukter.

Knut Jølsen var en flink gårdbruker, men det var først og fremst som smed og håndverker han merka seg ut. Denne evna gikk videre i arv til barna. Skifterregistreringa viser at Knut hadde smie med meir enn vanlig utstyr.

Arnt Stensvand som var lærer i Herefoss i 1860-åra, skriver: «Nesbu var kjent for sine dyktige smeder. Der ble smidd låser, prydhengsler, redskaper, ljaer, økser, kniver og sakser. Ja, enda geværlåser og børser ble forarbeidet på Nesbu. Flere søkte seg i den tid til Nesbu for å lære håndverket».

Rundt på gårdene finnes det ennå en del kaffekverner som er laga på Nesbu. Bare navnet, Nesbukverna, var garanti for god kvalitet. Bedehuset på Birkeland fikk også tak i ei slik Nesbukværn. Den var i bruk helt fram til 1947, da bedehuset ble ombygd.

I 1883 fikk Knut Eriksen Stoveland skjøte på Nesbu, men kjøpet og overdraging av bruket var kommet i stand et par år før. I tillegg til hovedbruket, som var verdsatt til 2,13 mark, fikk han et stykke av Stoveland: Troåsen, Storemyr og Bjørkekjerra, verdsatt til 0,64 mark, og et lite stykke av Kylland: Porsmyr, verdsatt til 0,10 mark. Han dreiv gården til 1926. Sønnen Eirik dreiv gården til 1945 da sønnen, Knut, overtok Nesbu.

3. LITT ÆTTESOG

Alle mennesker tilhører ei ætt. De har foreldre, besteforeldre, oldeforeldre osv. Gamle ættetradisjoner kan bli overlevert fra ættledd til ættledd, så nyere slekter får en følelse av at de tilhører ei slekt med sterke ætteband. Det var ofte tilfellet på gamle odelsgarder.

Nesbu hadde ikke tradisjon som odelsgård og ættegård da Knut Eriksen Stoveland kjøpte gården i 1882. Men både Knut og kona, Andrea, kom fra hver sine tradisjonsrike

ætter. Knut var et ledd på Stovelsandsætta (Klevelandsætta) og Andrea på Årdalsætta (Lauveætta).

Ættene har mange linjer som fører bakover i tida. Her skal vi bare følge ei linje fra slektledd til slektledd for hver av ættene som fører fram til Knut og Andrea.

a) Stovelsandsætta (Klevelandsætta)

Knut Torjussen fra Kylland i Herefoss kjøpte Stoveland i 1670. Han var gift med Joran Leifsdatter. Knut døde i 1675 og Joran gifta seg med Nils Knutsen. I 1677 fikk de en sønn, Knut, som overtok Stoveland da Joran døde i 1697. Nils Knutsen blir derfor regnet for stamfaren til Stovelsandsætta. Ættelista på Stoveland ser slik ut:

1. Nils Knutsen Stoveland.
I 1676 gift med Joran Leifsdatter.
2. Knut Nilsen Stoveland (1677-1741).
I 1707 g.m. Gunhild Pedersdatter Stie (1688-1714).
I 1718 g.m. Johanne Olsdatter Aamlid (1688-1768).
5 barn i første ekteskap og 6 barn i andre.
3. Peder Knutsen Stoveland (1710-1781). Han ble kalt «Hårfagre» fordi han samlet Stoveland til ett bruk i 1764.
I 1738 g.m. Kirsti Knutsdatter Væting (1715-1781).
De hadde 10 barn.
Kirsti var det 13 ættledet på Klevelandsætta fra Evje. Hun hadde ei søster, Helje, som ble gift med Kittel Andersen Løvjomås av Gauslåætt. De kom til Lofthus ved Lillesand og ble ættefedre til Kristian Lofthus.
4. Knut Pedersen Stoveland (1742-1822). Degn i Herefoss kirke. Han var med i Lofthus-rørsla (1786-87) og ble dømt til 1 års slaveri, som han uttjente på Akershus Festning. Han skaut 29 bjørner.
I 1770 g.m. Kirsten Nilsdatter Væting (1749-1807).
De hadde 7 barn.
5. Peder Knutsen Stoveland (1774-1851). Han fikk kongelig konsesjon på ei oppgangssag. I 1813 måtte de blande almebark og tørrfisk i brødmjølet.
I 1811 g.m. Ragnhild Olsdatter Ørteland (1780-1871).
De hadde 10 barn. Den eldste, Knut, drukna julaften 1822.
6. Erik Pedersen Stoveland (1823-1898). Han krevde kr. 2 for året av Hægermann i Bua for en bom over Bjorbekk.
I 1849 g.m. Kirsti Knutsdatter Aamlid (1828-1912).
De hadde 6 barn.
- (7). Peder Eriksen Stoveland (1851-1943). Han overlot Troåsen med Storemyr og Bjørkekjerra til broren, Knut, som overtok Nesbu.
Det 7. ættledet fortsetter derfor slik på Nesbu:
7. Knut Eriksen Nesbu (1855-1950). Han dreiv Nesbu i tida 1882-1926.
I 1882 g.m. Andrea Aanonsdatter Aamlid (1859-1902)
De hadde 9 barn: Eirik (1883-1964), Anund (1884-1973), Kristine (1886-1943), Tomine (1889-1957), Aasta (1891-1982), Erling (1893-1979), Kristian (1895-1928), Ragnvald (1897 død s.å.), Anna (1900-1999).

8. Eirik Knutsen Nesbu (1883-1964). Han dreiv Nesbu i tida 1926-1945.
I 1911 g.m. Karen Gunnarsdatter Løland (1882-1947).
De hadde 4 barn: Knut (1912-2001), Oddmund (1914-1985), Astrid (1920), Margit (1923).
9. Knut Eriksen Nesbu (1912-2001).
I 1944 g.m. Jennie Rasmusdatter Seglem (1917-2014) Eigerøya.
De hadde 6 barn: Kjellfrid (1945), Eirik (1947), Oddbjørg (1949-2020), Randi (1952), Vigdis (1954), Rolf (1956).
10. Eirik Knutsen Nesbu (1947).
I 1971 g.m. Audni Berg-Johannesen (1949), Stavanger.
De har 5 barn: Knut (1973), Vidar (1975), Kjetil (1978), Margrethe (1984), Inge (1985).
11. Kjetil Nesbu (1978)
I 2004 g.m. Gunnbjørg Urdal (1980), Skjold, Vindafjord kommune.
De har 3 barn: Mathilde (2006), Andrea (2008), Jennie (2010).

b) Årdalsætta (Lauveætta).

En mann som hette Jens, leide gården Lauve på Vegårshei av kirkene i Vegårshei og Holt fra 1610 til 1645. Han var leilending, men en velholden mann. Under Kalmarkrigen (1611-12) nekta han å gjøre krigstjeneste og måtte derfor betale 22 riksdaler i «Boeslodspenning».

Jens blir regnet for stamfaren til Lauveætta (Årdalsætta):

1. Jens Lauve, Vegårshei. Leide Lauve 1610-45.
2. Anders Jensen Lauve. Leide Lauve i 1645.
Gift med Helje Kiddelsdatter Ytre Haugen.
3. Kjetil Andersen Lauve, f. ca. 1650-1660.
Gift med Kari Grundesdatter Espeland.
De hadde 2 barn.
4. Grunde Kjetilsen Lauve, f. i slutten av 1600-tallet.
I 1723 g.m. Inger Eriksdatter Dalane (1692-1777)
De hadde 2 barn.
5. Kjetil Grundesen Lauve (1724-1797).
I 1748 g.m. Anne Grundesdatter (1722-1764)
I 1766 g.m. Kari Jonsdatter Moland (1759-1780)
2 barn i første ekteskap, 7 barn i andre.
Det 6. barnet til Kjetil i andre ekteskap ble kalt Erik. Han gifta seg med Aaste Aanonsdatter Espeland i 1804 og flytta til Årdalen i Birkenes. Han tok da navnet Erik Årdalen.
Ætta fra Lauve fortsetter i Årdalen slik:
6. Erik Kjetilsen Årdalen (1774-1828).
I 1840 g.m. Aaste Aanonsdatter Espeland (1775-1837).
I Årdalen var det skysstasjon og gjestgiveri.
De hadde 5 barn. Barn nr. 3 hette Aanon. Han flytta til Åmlid i Herefoss og kalte seg Aanon Aamlid. Ætta fortsetter i Åmlid slik:
7. Aanon Eriksen Aamlid (1810-1890).

I 1845 g.m. Aashilde Tomine Taraldsdatter Lia (1825-1911).

I 1851 flytta de til Åmlid i Herefoss. Der dreiv de skysstasjon og gjestgiveri. De hadde plikt til å ro folk og varer opp Herefossfjorden (ca. 10 km).

De hadde 6 barn. Den yngste, Andrea, ble gift til Nesbu.

8. Andrea Aanonsdatter Aamlid (1859-1902).

I 1882 g.m. Knut Eriksen Stoveland (1855-1950).

De flytta i 1882 til Nesbu og tok navn etter gården.

Se Stovelandsetsætt.

4. GÅRDSBYGNINGER

Noe av det første Knut måtte ta fatt på da han overtok Nesbu, var husbygging, reparasjoner og nybygg.

Smia hadde Tellef Nesbu bygd i 1859. Den var i full orden med smiebelg, smieavl (esse), smieste (ambolt), slegger hamrer, tenger, smeltedigel og mange andre redskaper. Smia på Nesbu var ei av de best utstyrte smier i bygda. Noe ettersyn trengte taket som var tekt med bord, 5/4 tomme tykke og 8 tommer breie med revne underbord. Stolpehuset var i orden, så mus og rotter ikke kunne komme inn og forsyne seg av mjølbyrer, flatbrødruer eller spekekjøtt. Stolpene var så høye at det var god plass til slipesteinen og kornstaur under stolpehuset. Det hadde spontak som trengte ettersyn.

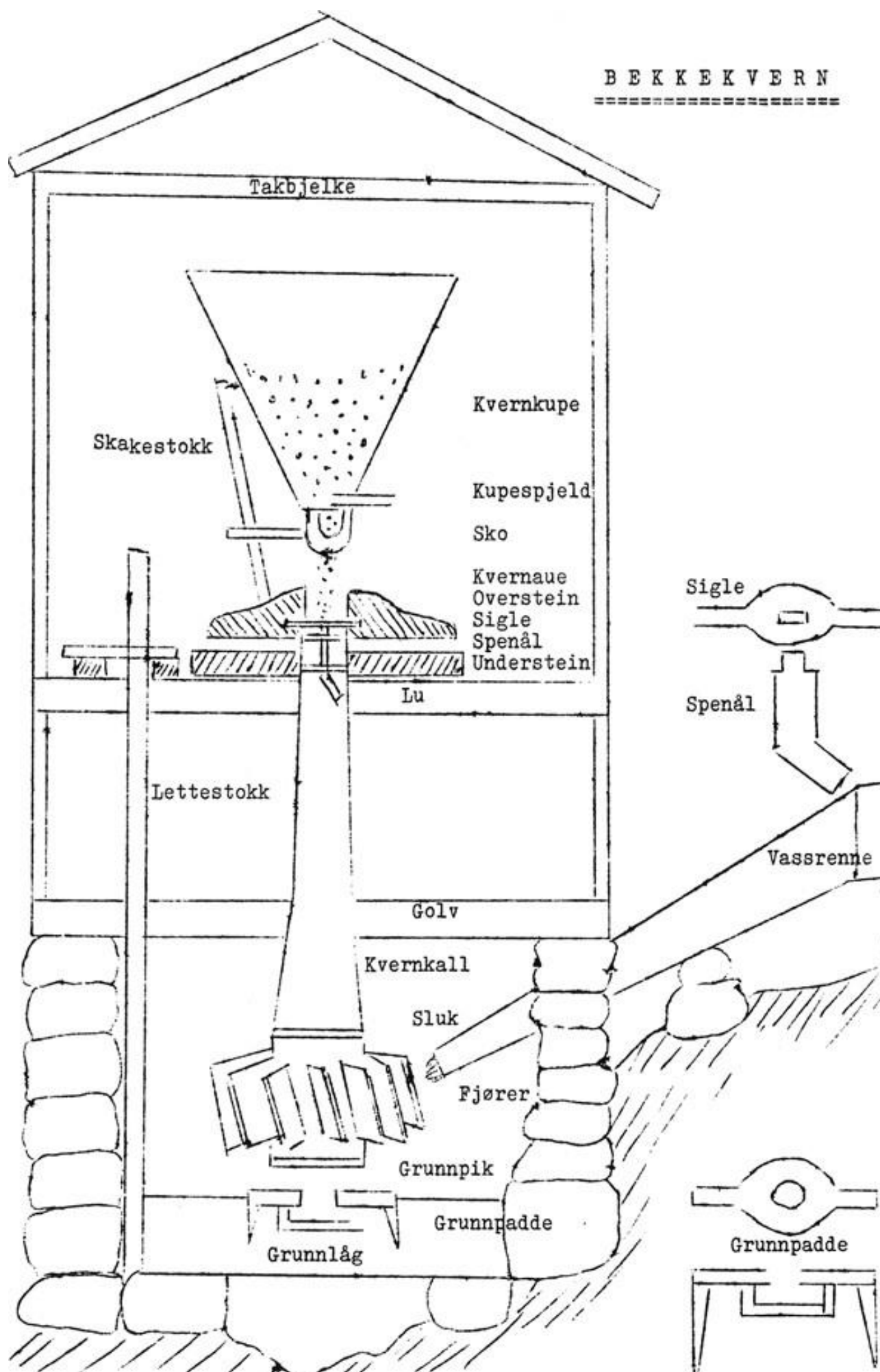
Badstua var laftebygd som stolpehuset, men den hadde torvtak. Det var en fæl sjau å reparere taket. Først måtte tømmeret hogges og skjæres til bord. Men på Nesbu var det ikke sagbruk, så lasta måtte først fløtes ned til Stoveland sag for å bli skåret til bord der. Så ble borda kjørt tilbake til Nesbu og lagt på plass på taket. Etterpå ble hele taket tekt med bjørkenever. Neveren ble først fletta av bjørketrærne omkring i skogen, og lagt tett og nøyaktig over hele taket, så ikke regnvannet kunne sige gjennom. Etterpå ble det lagt et ca. 4 tommer tykt jordlag, med ny torvvol til å holde det på plass. Torvvolen er det 4 tommer breie bordet på ufsa av taket. Det varte ikke lenge før det voks grønt grass på badstutaket.

Inne i badstua måtte badstubenkene, hyllene til kornet oppe på veggene, fornyes med kantbord, så ikke kornet skulle renne ned. Ovnens lignet noe på en bakerovn, som var murt opp av naturstein uten røykpipe. Når en fyrte på ovnen, ble heile badstua fylt med røyk.

Kvernhuset med stem og vassrenne trengte et grundigere ettersyn. Den første kverna var blitt oppført i Kvennhuslia nedenfor Nesbuvannet. Men da den 5 meter høye møllestemmen ble bygd mellom Stemtjørnkatten og Søndagsheia, blei kverna flytta og bygd opp igjen ved Kvennebekken straks nedenfor gården.

Etter at Knut hadde bygd ny vassrenne, undersøkte han de enkelte delene av kverna nøye. Han begynte nede i bunnen og fikk tak i en feit, kraftig furustokk til ny grunnlåg. (Se tegning) Grunnpadda måtte ha et sterkt stålstykke i bunnen som grunnpiken i kvernkallen kunne kvile på. Han måtte og lage ny kvernkall. Til emne brukte han en stor furustokk som han dreide passelig tykk. Hjurene omkring endene på kallen smidde han sjøl. Så tappa han inn fjørene nede på kallen.

BEKKEKVERN

I øvre enden festa han spenåla og siglet, som han la oversteinen på. Øvre delen av kallen var dreid, så den passa nøyaktig til holet i understeinen, som lå på luen.

Lettestokken gjorde han fast i ene enden av grunnlågen og justerte den nøye. Den måtte fungere hårfint, så kverna kunne male både grovt og fint mjøl etter ønske, bare ved å bruke større eller mindre bløyer til å lette grunnlågen med og dermed kall og overstein passelig.

Til slutt undersøkte han om kvernkupa var godt festa og at skoen kunne beveges lett av skakestokken. Kupespjeldet måtte og fungere greit så ei passelig mengde korn kunne renne ned i kvernauet på løpesteinen.

Uthusa var heilt til nedfalls da Knut Kjøpte Nesbu. I 1880-81 bygde han derfor nye uthus, driftsbygning som det nå heter. Størrelsen måtte stå i forhold til gården. Fjøsset ga plass til 6 kyr, stallen til 2 hester, sauefjøsset til 12-15 sauer. Grisehuset bygde han til seinere med plass til 3-4 griser. Det var løer til vollhøy, skoghøy og lauvkjerver. Låven ble bygd til å treske på. Mot tunet var det vedskjul, og utedo med plass til 5 voksne og 1 barn. Så langt som mulig skulle hver ha sitt hol.

Straks bortenfor låvebrua bygde han et eget hus til å ha redskaper i, vognskjulet.

Nye innhus, eller setehus, oppførte Knut i 1892 av reisverk i 1 ½ etasje, 80 m², 9 rom, kjøkken og kjeller. I kjelleren, eller bryggerhuset, var det skorstein (grue) med bakerovn. Den ble murt opp av murstein med slett bunn og en halvrund kvelving over, ca. 1,5 m lang og 1,10 m brei. Røyktuten gikk opp inne i enden av ovnen og kom fram igjen over ovnsdøra. På den måten ble varmen nytta ut til overvarme i bakerovnen.

5. NAVN I SKOG OG MARK

Navn på steder i skog og mark forteller ikke bare noe om gården, men syner og at det var et stort behov for stedsnavn i det daglige liv. Ikke minst viktig var det med navn i skogen, så hjuringene lett kunne finne fram til anviste gjæteplasser.

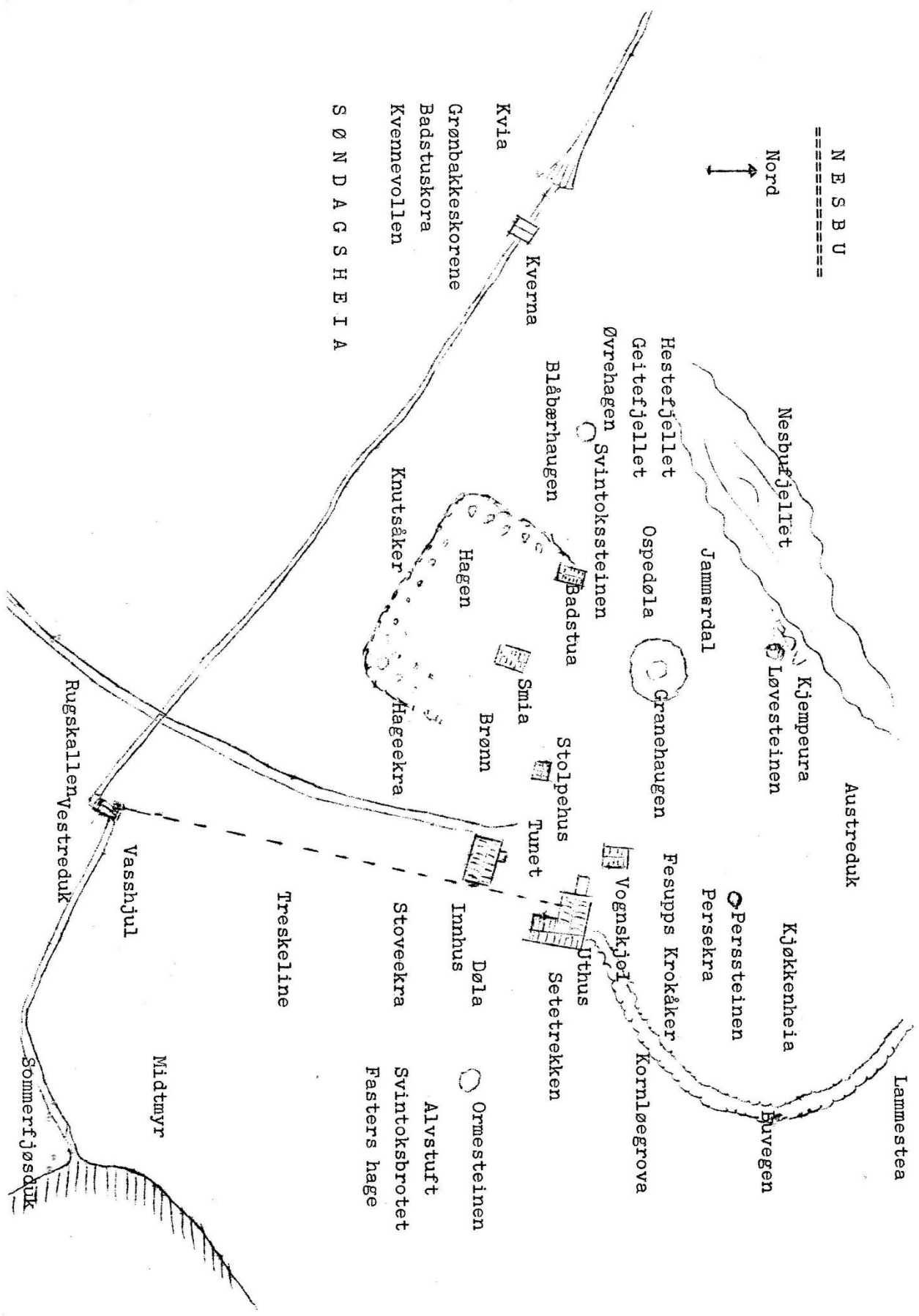
Navn i heimejordene.

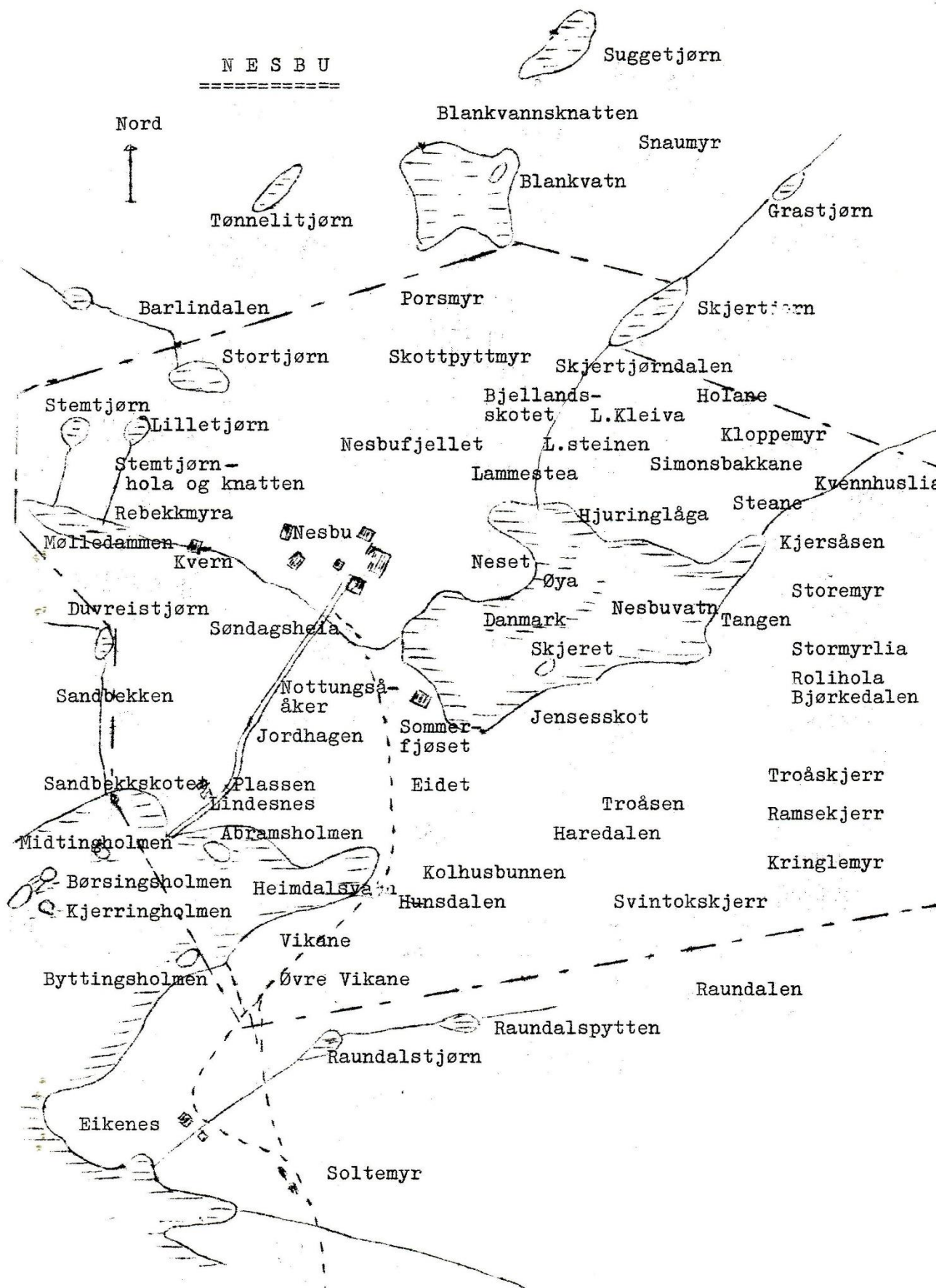
Mot vest: Hageekra og Knutsåker sør-vest for Hagen. Øvre Hagen, Blåbærhaugen med Svintokssteinen, Geitefjellet og Hestefjellet. Ospedøla fra Badstua til Nesbufjellet. Storekra fra Tunet til Granehaugen. Jammerdal ned til Kjempeura med Løvesteinen.

Mot nord: Kroåker ovenfor Fesupps. Persekra og Perssteinen etter Per Skrellås. Kjøkkenheia og Austreduk ned mot Lammestea.

Mot aust: Kornløgregrova, Setetrekken og Døla ned mot tunet og Ormesteinen. Alvstuft der Alv Halvorsen hadde budd, Svintoksbroten, Fasters Hage, Nest og Midtmyr ned mot Nesbuvannet.

Mot sør: Stoveekra, Rugskallen, Vestreduk og Sommerfjøsduken. Jordhagen, Nottungsåker der det kunne såes en nottung med korn (= ½ skjepp = 6 potter = 5,8 l), Nottungsåkleiva og Plassen også kalt Lindesnes ved Heimdalsvannet.

Navn i utmark og skog.

I sør og vest: Kvennevollen, Badstuskoea, Grønbakkeskorene og Kvía opp til Søndagsheia. Duvreistjørn, Duvreisdalen med Sandbekken og Sandbekkskotet ned mot Heimdalsvannet. Rebekkmýra (Møllendammen), Stemtjørn og Lilletjørn. Stortjørn renner ut gjennom Barlindalen og Barlintjørn til Kylland. Ureheftet, Stemtjørnhola og Stemtjørnknetten.

I nord og aust: Kjempeura med Løvesteinen under Nesbufjellet. Bjellandskotet, Skjertjørndalen til Skjertjørn. Skottpyttmyr og Porsmyr. Fra Lammestea med merke etter sommerfjøs og Lammesteinen opp Lammekleiva til Holane. Hjuringlåga der en hjuring skal ha drukna og Simonsbakkane. Steane og Kloppemyr. Kvennhuslia der det første kvennhuset skal ha stått, ned til Stampa, med rester etter ei stampe. Tangen, Kjersåsen med Kjersåshola. Storemyr, Storemyrkjerra, Storemyrlia, Bjørkekjerra, Bjørkedalen med Middagssteinen og Bjørkedalsskotet. Ramsekjerra, Ramseknetten og Ramsedalsskotet ned mot Herefossfjorden. Jensesskot, Troåsen, Troåskjerr, Rolihåla, Kringlemyr, Haredalen og Kolhusbunnen i Kolhusbukta ved Heimdalsvatn der det ble brent kol. Eidet mellom Nesbuvatn og Heimdalsvatn. Hunsdalen med Svintokskjerr, Vikane og Øvre Vikane. I Nesbuvatnet har vi Øya med odden Danmark og Skjeret. I Heimdalsvatnet har vi Abramsholmen, Midtingsholmen, Børsingsholmen, Kjerringholmen med steinkjerringa og Byttingsholmen. Se kart.

6. HUSDYRHOLD

Tallet på husdyr var avhengig av størrelsen på gården. Dyra, særlig kua, ble en slags verdimåler. En kuverdi eller et kyrlag kunne regnes om i penger eller sauer og geiter etter et bestemt forholdstall. Det kunne regnes om i huder og skinn. Det gikk 3 huder på et kyrlag. Verdien av 1 hud ble satt likt med 2 bukkesskinn, 4 geiteskinn, 8 saueskinn eller 12 kalveskinn. Et kyrlag ble på den måten likt med 36 kalveskinn.

Gården Nesbu var vurdert til $\frac{1}{2}$ hud eller 6 kalveskinn etter gammel bruksverditakst. Da Knut Nesbu overtok gården i 1882, var det mark og skilling som var verdimålet, men fremdeles var det bruksverdien av gården som avgjorde hvor mange husdyr de kunne fø.

Dyra hadde verdi på en annen måte også, nemlig ved å skaffe gjødsel til jordbruket. Kunstgjødsel var ikke å få kjøpt i den tida. Det ble regnet med at ei ku ga nok gjødsel til 1 mål (1 da) åker. På Nesbu ble det holdt 5-6 kyr, 12-15 sauer, 2-3 griser og 1 hest i Knuts tid.

Det var ikke liten sjau å skaffe fôr til disse husdyra. Heimejordene ga ikke nok høy, fordi mest mulig av den dyrka marka måtte brukes til åker. Dyreforet måtte derfor skaffes på andre måter, først og fremst ved å slå utjordene i nærheten av gården og dernest myrer og finnvoller ute i skogen. Lauvet på trea ble også brukt. Hver sommer bar det til skogs med heile flokken for å samle lauv. Lauvgreinene ble hogd av trea og bundet sammen til lauvkjerper omtrent som en binder kornband. Lauvkjervene ble kjørt inn på låven og stabla opp på bestemte plasser. Det var et godt tillegg til høyet om vinteren, og dyra likte å gnage på kjervene. En måtte bare passe på å ta ut spreket, pinnene, som lå igjen når de hadde gjort seg ferdige med lauvet.

Men heller ikke alt dette strevet ga nok mat til dyra. I om lag fire måneder om sommeren måtte buskapen finne maten sjøl i skog og mark. Siden det ikke var gjerder i skogen, måtte dyra følges heile dagen, de måtte gjætes. Og det var barnas sommerjobb. Hver eneste dag, i stygt som i godt vær, ble hjuringen vekt tidlig om morgenen, utstyrt med ei nistepakke, og sendt på skogen med buskapen, kyr og sauer. Det var ingen gild jobb. I fint vær gikk det saktens an. Da kunne hjuringen finne mange ting å stelle med, lage lur og neverskrukker, sva seljefløyter, spikke borkebåter eller stemme opp små innsjøer, dersom dyra roet seg greit. Slike tider mintes han med sangen:

Den tid eg gjekk og gjette, då var eg ikkje stor.
Eg nevrehattar flette og skal meg lange lur.
Eg glad i fløyta tulla, den har så vent eit ljod,
Og stein utover rulla, når eg på nuten stod.

Men i styggevær var det trist. Da fikk hjuringen et aksleskinn, for ikke å bli gjennomvåt over heile kroppen. Dyra var urolige og måtte stadig vendes for at de ikke skulle lure seg heim og trakke ned åker og eng. I tordenværvar det ikke fritt for at smågutten eller småjenta var redd for å være i skogen alene, og det var ofte med gråten i halsen hjuringen dro av gårde om morgenen. I slike stunder mintes han gjerne regla:

Heim kom hjuringen. Borte var feet.
Ute var auga. Sund var kneet.
Armen av i ålbogsleden.
Stakkars den lille hjuringen!

Men et godt arbeid utførte disse trofaste vokterne. Alle barna måtte ha sin tur som hjuring ettersom de vokste opp: Eirik, Anund, Kristine, Tomine, Aasta, Erling, Kristian og Anna. Så snart en ny hjuring kunne overta, ble de eldre brukt til annet arbeid på gården. Det var full sysselsetting. Alle var i arbeid. Det var sjølbergingstider.

Morgen og kveld måtte kyrne melkes. Det var kvinnene som hadde det arbeidet, og det var ingen lett jobb, for melkemaskin fantes ikke. Melka ble tømt i fat og satt i melkefatet ei tid for å gi fløte. Så ble fløten skummet av og tømt i en fløteambor. Sur melk fikk de ved å ta ei skje sur melk oppi et fat med nysilt melk og la det stå noen dager. Det kaltes å tette melka.

Smør fikk de ved å kinne fløten. Det var to slags kinner. Den eldste var stampekinna. Seinere kom sveivekinna i bruk. Da ble det lettere å kinne smør. Barna fikk ofte jobben med å sveive kinna til fløten grøypete seg, var blitt til bitte små smørklumper. Da overtok gjerne ei voksen kvinne og fikk samla smøret. Etterpå ble det knadd og salta.

Da separatoren kom til Nesbu i 1910, ble det straks lettere å få skilt fløten fra melka.

7. HEIESLÅTT

Når høyet på heimejorder og utmarker var kommet i hus, kom turen til heieslåttene. Karene sto tidlig opp for å få nytte av morgendogga og slo det sparsomme grasset utover myrene. Etterpå kom kvinnene med rivene og rakte høyet sammen i kverler på de tørreste stedene. Ei kverle skulle minst ha høy nok til ei kjemme. Ut på dagen ble det vendt, og om kvelden rakt sammen i såter, så det ikke skulle bli fuktig av nattedogga.

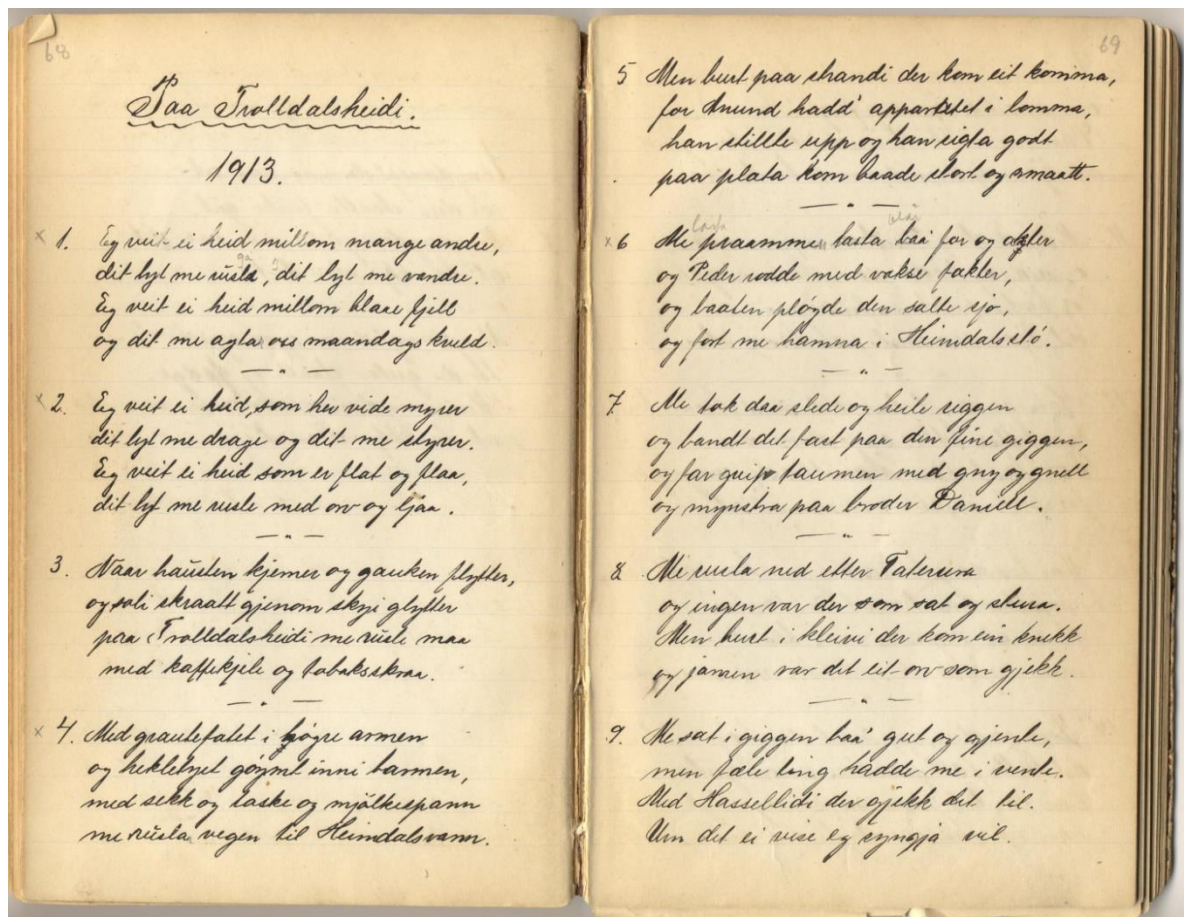
Når høyet var blitt tørt nok, ble det kjemma i kjemmer og båret i byrder eller kjørt i svegetrom til ei skogløe. Dersom det ikke fantes løer, ble høyet satt i stakk og kjørt heim om vinteren. En høystakk hadde høy nok til 3 sommerlass eller 2 vinterlass. Et sommerlass tilsvarte 6 byrder, og ei byr var på 6 kjemmer.

Heieslåttene på Nesbu var Skottpyttmyr, Porsmyr, Skjertjørndalen, Storemyr og Rebekkmyr. Dette var for lite slåttemark til å dekke behovet, så Knut måtte leie slåtte andre steder. I fleire år leide han slåtte på Trolldalsheia vestenfor Store Heimdalen i Vegusdal. Slåttefolka måtte da niste seg av gårde for ei veke om gangen. Det var særlig tida 1910-13 Knut fikk leie Trolldalsslåttene, som ble regnet for å være svært gode. Slåttekarene var Eirik, Anund, Erling, Kristian og Peder. Rakstejentene var Karen, Tomine og Åsta. Knut var sjøl sjef og hadde hesten med.

Slåttekarene var i den kåteste alderen, så de hadde overskott nok til å dikte ei vise på 60 vers om disse slåttedagene. Peder, som i 1911 ble gift med Aasta, skrev ned visa, og her er den:

På Trolldalsheia 1913

1. Eg veit ei hei mellom mange andre, dit lyt me gå og dit lyt me vandre.
Eg veit ei hei mellom klare fjell og dit me aktar oss måndagskveld.
2. Eg veit ei hei som har vide myrer. Dit lyt me drage, og dit me styrer.
Eg veit ei hei som er flat og flå. Dit lyt me rusle med orv og ljå.
3. Når hausten kommer og gauken flytter, og soli skrått gjennom skyi glytter
På Trolldalsheia me rusle må med kaffikjele og tobaksskrå.
4. Med grautefatet i høgge armen og hekletøyet gøymt inni barmen,
med sekk og taske og mjølkespann me reiste vegen til Heimdalsvann.
5. Men bort på stranda det kom eit komma, for Anund hadd' apparatet i lomma.
Me stilte opp og han sikta godt. På plata kom både stort og smått.
6. Me lasta prammen vår for og akter, og Peder rodde med vakse fakter.
Og båten pløyde den salte sjø, og fort me landa i Heimdalsstø.
7. Me tok då slede og heile riggen og bandt det fast på den fine giggen. *(tohjula hestekjerre)*
Og far greip taumen med gry og gnell og mønstra på broder Daniell. *(hesten)*

Originaltekst skrevet av Peder Knutson

Slättefolk frå Nesbu på vei til Trolldalsheia i år 1909. Ved Heimdalsvannet.
Fra venstre: Anders Borgen (Stukjerra), Knut Nesbu, Erling Nesbu på hesten «broder Daniel», Aasta Nesbu (1891-1981) Tomine Nesbu (1889-1957) og Peder Knutson

8. Me rusla ned etter Taterurda, og ingen var det som sat og stura.
Men bort i kleiva det kom ein knekk, og jamen var det eit orv som gjekk.
9. Me sat i giggen bå' gut og gjente, men fæle ting hadde me i vente.
Ved Hassellida der gjekk det til. Om det ei vise eg syngje vil.
10. Den smale spannhanka hang på pinnen, og spannet svaga som fugl i vinden.
Då me rakk Heimdal den store gard, det kjære spannet vårt borte var.
11. Med eitt steig Kristian opp i salen og reid og trødde som han var galen,
og bort i pukken i fred og ro, det kjære spannet på hovud stod.
12. Han varsamt tek det med baae hender, han løfter, letter og endevender.
Då laut han haustle den unge gut, for heile mjølki var runnen ut.
13. Om laurdagskveld, då me heimatt vankar og mjølkespannet vårt har i tankar,
me ser at vegen er ennå blaut. Vår mjølk er vorten til møsmørgraut.
14. Frå garden upp mot den høge nuten det leidde fælt på den unge guten.
Då far tek pipa, vil ha seg røyk, han lyt få lånt ho, den vesle pøyk.
15. Innetter dalen han for og svansa og etter fjelli han sprang og dansa.
Då me ha gjenge ei liti tid, han var i munnviki heller sid.
16. Og Ulrikk brukt' seg værr' og verre, han er so streng og so barsk ein herre.
Då me til Trollaldalen kom mot kveld, han snøgt smaug under den lodne fell.
17. Til Trolldal nådde me, gut og gjente, og glade var me som fant og fente,
for torebøya yv' hove hekk, og mørkt det vart det som i ein sekk.
18. I stova sat me så vel tilmote, men regnet tipla og draup frå rotet. (*trevet*)
Me sakna alle vår paraply, og golvet vart som eit søyledy.
19. Ein vevgong stod borte eine kråa, i søyla trippa me fram på tåa.
Og golvet var nå som strødd med bøs. Det likna mest på eit sommarfjøs.
20. Så fekk me tak i ein sopelime, -men det var vrangt å få til å time-. (*å virke*)
Så fekk me tak i ein vaskeklut, og lorten måtte på døra ut.
21. No skein vår stove som kongeslotte', me sat so kaute, me sat so flotte.
No skein vår stove som pure gull, og fram me kom med vår tobaksrull.
22. Det allerfyrste me laut oss skaffe, det var ein bolle med brennheit kaffe.
Og den var beksvart som bukkeblod, men smaken var både fin og god.

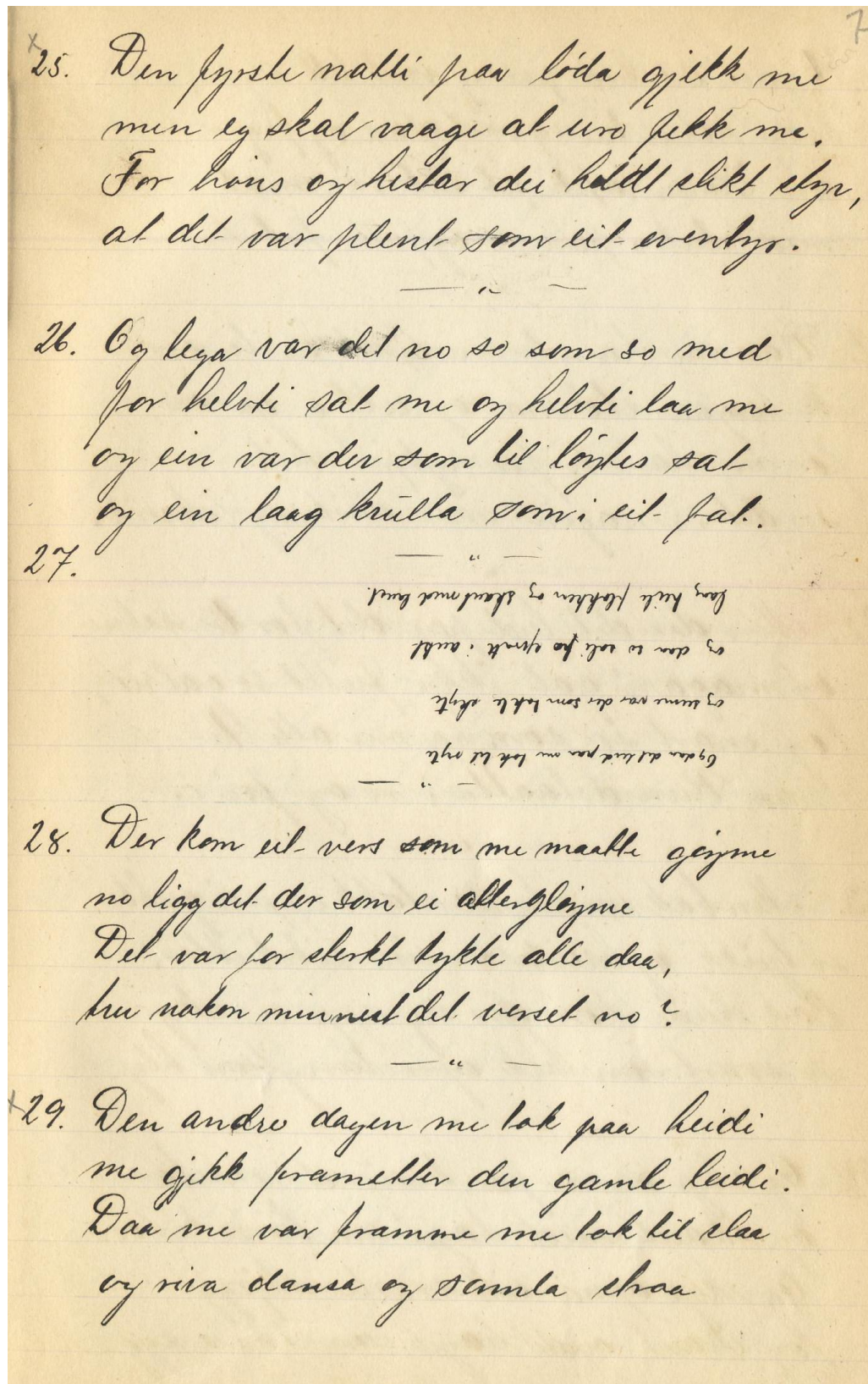

Trolldalen ca. 1900

23. Me hiska kjelen vår ut or skora. Eg hev kje drukke so her på jorda,
Og øskja stod der so gul og blid eg hev kje ete so all mi tid.
24. Det bløytt brød lå på gylte bakkar, og stompen låg der i store stakkar,
for mat me hadde, og mat me fekk, og åt me gjorde og ned han gjekk.
25. Den første natta på løa gjekk me, men eg skal våge at uro fekk me,
for høns og hestar dei heldt slikt styr, at det var mest som eit eventyr.
26. Og lega var det no så som så med, for helvta sat me og helvta låg me,
og ein var det som til løytes sat, og ein lå krulla som i eit fat. *(Til tider sat)*
- (Med liten skrift, opp ned...)*
27. Og då det leid på me tok til syte og sume var der som tok te skyte
Og då so soli ho spratt i aust, låg heile flokken og skaut med laust.
28. Der kom eit vers som me måtte gøyme, no ligg det der som eit attergløyme.
Det var for sterkt tykte alle då, tru nokon minnest det verset no?
29. Den andre dagen me tok på heia, me gjekk frametter den gamle leida.
Då me var framme me tok te slå, og riva dansa og samla strå.
30. Og då det lei på eg vart litt segen, så du kan tru eg vart glad og fegen, *(fornøyd)*
då Karen ropte at det var mat med steik i panna og fulle fat.
31. Då me ha' ete, me gjekk og la oss. Me låg og stønna og rektig ga oss.
Me hadde ete for mykje steik, så det i magen vår kvein og skreik.
32. Men då det leid på, det for te salne, og magane dei blei mindre galne, *(bli
betre)* og snart så somna me alle te frå Revurdslåtta i ro og fred.

33. Men bakom heia stakk opp ein gubbe så tjukk og brei som ein eikekubbe.
Bak heia kom det seg opp ei sky så svart som bek og så tung som bly.

Fra originalen

34. Og skya åpna for tusen muler og skaut med hagl liksom børsekuler.
Og skya opna sitt svarte skjegg og skaut med hagel som hønseegg.
35. Og skya vrengde sin botn i vere' og tømte posen på oss her nere.
Me låg og sov mellom lyng og pors, men du kan tru det kom bein på oss.
36. Som grisen tanspring når støkken tek han, som haren flyger når hunden rek han
på denne hengblaute Revurdsmyr me sprang for livet som ville dyr.
37. Ein kom seg inn i ei lita klove. Der fekk han gøymt bort ein skalk av hove,
den heile bol låg for ver og vind og dyvåt vart han på kropp og skinn.
38. Ein sprang som vill gjennom urd og lider og bløytt ryggen og bae sider
men det var guten som ikkje grein om han fekk bløytt sine lange bein.
39. Ein smaug seg inn på ein flekk med smøle, *(grass)* der fekk han dynka sitt breie vøle, *(rau)*
der låg han sturen den store gut så flat og våt som ein vaskeklut.
40. Ein smutta inn i ei lita spalte, der låg han trygg som ein uragalte
og pusta tungt, for han var mest klar, den lange slagtige slåttekår.
41. Og Karen tykte nå som oss andre at det var best å ta ut å vandre.
Ho kom seg inn i ein hellar brått. Me trur ho hadde det nokså godt.
42. Så snart det hadde med regnet slutta, me ut or holene våre putta.
Me greip då orvet tok til å slå, og riva dansa og samla strå.
43. På Trolldalsheia er godt å keime, der får me skoghøyet ber' enn heime.
På Trolldalsheia er godt å slå og allerhelst med ein Urestadljå.
44. Når me hev slege so me er veike, so må me eld uti pipa kveike,
Når me hev slege so me er blå so må me ha oss ei kraftig skrå.
45. Og som me gjeng og på skråi togge me veit kje av fyrr i stein me hogge.
Me ser på klokka og det er kveld, og heim me fer yver Trolldalsfjell.
46. Om torsdag var me no opp i otta og slo oss ferdig med Revurdslåtta.
Me slo så graset i lufta fauk og pors og pinnar for ljåen rauk.
47. Nå har me bare igjen å høye, men det kjem saktig ei skjemmebøye.
Nå gjeld det berre få det i stakk, så skal de alle ha mange takk.
48. Nå ligg det kveld over Trolldalsnuter, og trolla søv nok på sine puter,
men ryggen deira er våt som skum. Ho kom den bøya me drøymde om.
49. Men opp frå grannen der kom ei fele og snøgt me setta oss til å spele,
Og opp frå grannen der kom gitar, då lo i skjegget han gamle far.

50. Og alle hadde me mål som durte og ingen var der som ville furte,
Me song og skreik i den stille kveld so risen vakna i Trolldalsfjell.
51. De hev vel sett desse Trolldalsurer? Der trolli ferdast og ligg og lurar?
Dei ligg i krok og dei ligg i krull i store salar av pure gull.
52. De hev vel sett desse Trolldalslider? Ja, det er sagt, at i gamle tider
Fôr huldri her med ei vestlandsku og song og plystra som eg og du.
53. De kjenner til desse Trolldalspøtter? Der ligger nøkken og glor og gløtter.
Der lyt du agta deg når du slær, for slättefolk er det best' han fær.
54. Du har vel sett desse Trolldalsheier, flå og flate til alle leier,
snaue knattar med myr og koll? Det er 'kje under at her finst troll.
55. Nå putter sola seg ned bak fjellet, og dagen dovnar, det fer til kvelde,
og heia kviler i ro og fred. Det er så vakkert, når sol gjeng ned.
56. Og dal og nutar og skog ho gyller. Den heile verd med sitt gull ho fyller,
det ligg så strødd over skog og skar. Det er så vakkert når sola glar.
57. Du Trolldalshei er nå ven i grunnen og difor kjem det av hjartebunnen,
når eg meg snur i den stille kveld og helsar deg med eit varmt farvel.
58. Du Trolldalshei bå' med koll og nutar, du skapte lengt i dei unge gutar,
No sving' eg hatten til skog og fjell og varmt eg helsar farvell, farvell!
59. Nå er det laurdag i sekk og taske, så me på heimvegen nå må traske.
Det er så fager ein solskinskveld me heim lyt drage med alt vårt stell.
60. Men kjem me atter til Trolldalsheia, og kjem me først på den rette skreida,
og går det ikkje då reint på tvers, det kjem ei vise på tusen vers.

Aasta og Tomine Nesbu

Heieslått.

Knut Nesbu, ?, Anna Kristine, hesten Daniel, Eirik, Aasta, Karen

8. FRA KORN I JORD TIL BRØD PÅ BORD

Det mest alvorsfulle arbeidet på en gård i sjølbergingstida var korndyrkinga. Det var også tilfellet på Nesbu i Knuts-tida 1882-1926. Minner fra barkebrødstida i 1813 la alvor i arbeidet. Korndyrkinga var derfor nøye planlagt. Det beste kornet, veggkornet, ble tatt av til såkorn om høsten, og de beste åkrene ble nytta til korn.

Vårvinna tok til så snart som mulig om våren. Hesten ble spretta for gjødselekjerra og hopt inn i gjødselekjelleren. Lass på lass med gjødsel ble kjørt ut og spredd ut over åkrene. Deretter ble gjødsla pløyd ned og åkrene harva jamne og slette.

Så kom det mest høytidelige arbeidet, såinga. Det var en stor kunst, som husbonden, Knut, måtte gjøre sjølv. Han brukte ei såtine til å ha kornet i. Først tok han av seg hatten (kornet var ei Guds gave) og begynte å kaste kornet jamt og fint utover åkeren. Deretter spente han hesten for ei strekharv og molda kornet ned. Til slutt kjørte kan over åkeren med ei tromle som han hadde laga av en rund stokk, så den ble slett og fast.

Utpå sommeren begynte åkeren å skyte aks. Da holdt Knut daglig øye med veksten. I tørkeår måtte han vanne. Han hadde gravd en vanningskanal fra Kvennebekken ovenfor kverna. Utpå ettersommeren begynte åkeren å lysne. Da undersøkte han om det var kommet mat i kornet. Og en dag slo han fast at kornet var skjært, modent. Da tok skuronna til.

De brukte sigd til å skjære med. En bunt strå ble skåret av og bundet sammen med en bendel på en spesiell måte. Først i 1910 gikk de over til å bruke ljå.

Det var Peder som kom til gårds og hadde metoden med seg. De skulle nettopp til å skjære Austreduk da ljåen første gang ble tatt i bruk. Knut syntes det var så fæl en måte å behandle kornet på at han kunne ikke se på det. Han gikk heim en tur. Men husholdersken, Anna Lunden, godtok metoden. Og da det viste seg at kornet satt like fast i aksa nå som før, ble ljåen godtatt.

Og nå ble det ordna med ei arbeidsdeling. Karene bandt ei gjord av en bjørkekvist fra kjetet og opp på orvet, så de fikk et slags meieapparat. Med det slo de åkeren så alle

aksa ble liggende en vei. Så kom kvinnene og bandt kornbanda.

Når kornet var skåret, måtte det stå ute til tørt et par veker. Kornstaura ble staurt fast i marka, og Knut festa kornbanda på hver staur. Først satte han fire band på marka rundt stauren. Det kaltes fotband. Så tok han åtte band som han bandt sammen to og to og festa oppover stauren, slik at aksa vendte mot sør. Hvert par kaltes et kast. På toppen av stauren satte han et enkelt band, hattebandet. Til en staur hørte det i alt 13 band: 4 fotband, 4 kast (8band) og 1 hatteband.

Så snart kornet var tørt, ble det kjørt inn på låven og stabla i en sta med rotenden utover og aksa inn mot midten, så mus fikk vanskeligheter med å komme til kornet.

Treskinga tok til utover høsten. I den første tida treska de med fløyel. En fløyel besto av to stokker, handvolen (skaftet) og slagvolen. De var bundet sammen med et åleskinn, som kaltes kurre. Handvolen var ca. 1,5 m langt og så tykt at det var høvelig å holde i. Slagvolen var noe kortere og 4-5 cm tykt.

En treve, som var på 26 kornband, ble lagt i to rekker på låvegolviet med aksa mot hverandre. Treskeren tok fløyelen og slo så slagvolen falt flatt på aksa. Kornet datt da ut. Når to treska sammen, gikk de etter hverandre og slo i takt. Det ble regnet for et dagsverk å treske 1 teig eller 20 trever, dvs. 520 kornband for en mann.

Å treske med fløyel var et tungt og langdrygt arbeid. Det var derfor et stort framskritt da treskemaskinen kom til Nesbu. Det var en slagmaskin. Den var laga av ei stor tønne, en trommel, som det var festa noen riflete lister på. Noen tilsvarende lister var festa på treverket over trommelen.

Treskinga gikk for seg på den måten at trommelen ble drevet rundt med stor fart, mellom 900 og 1200 omdreininger i minuttet. Drivkrafta var vannet fra Kvennebekken, som var blitt leda bort til Rugskallen så den danna et lite fossefall. Knut laga ei renne og et vasshjul. Fra vasshjulet la han ei treskeline på stolper med hjul på opp til treskemaskinen på låven.

Minst fem personer måtte være med på treskinga: En løyste bendelet på kornbandet, en la bandet bort til maskinen, en la det inn i maskinen, en rakte bort den treska halmen og en studde halmen vekk på løa.

Når kornbandet for gjennom maskinen, ble kornet slått ut av aksa og sendt i full fart bortover låvegolviet. Agner og halm ble liggende straks utenfor treskemaskinen.

Rensinga begynte med at det treska kornet ble gravd sammen i en haug på låvegolviet. Det var svært ureint med halmstubber og agner og ble kalt en viste. Den fikk en ekstra omgang med fløyelen. Det kaltes å tine kornet. Deretter måtte visten såldes. Til det ble brukt et trefat med tynn bunn, som det var bort mange små hol i. Visten ble aust opp i såldet og rista så kornet datt gjennom hola, mens halmstubbene lå igjen og ble kasta.

Etterpå kom finrensinga: Drøfting eller kasting. Til drøfting bruktes et lett trau, drøftettrauet, som ble fylt med tint korn. Drøfteren stilte seg i låvedøra og kasta kornet i været. Det måtte være litt vind som kunne blåse bort støv og agner, mens kornet falt ned i drøftettrauet igjen.

Når det gjaldt større mengder korn, ble det rensa ved kasting. Det tinte kornet ble lagt i en haug på golvet ved låvedøra. Kasteren satte seg bak haugen med ryggen vendt innover. Så tok han ei lita treskuffe, kasteskovlen, og kasta kornet over aksla innover låvegolviet. Det tyngste og best kornet for heilt bort til innerste veggen. Det ble kalt veggkorn og brukt til såkorn og grautmjøl. Det nest beste kornet ble liggende frammenfor veggkornet. Det ble kalt matkorn og særlig brukt til flatbrød. Frammenfor matkornet falt

lettkornet. Det ble brukt til kufor. Men i dårlige år ble det beste lettkornet drøfta ut og brukt til mat.

Et stort framskritt og ei lette i arbeidet ble det da rensemaskinen kom til Nesbu i 1905. Da kunne de bare legge vistekornet på toppen av en maskin og sveive kornet gjennom fleire sold til det havna i en sekk. Agner og boss ble blåst vekk av ei vifte.

Kornet måtte tørkes godt så det kunne bli sprøtt nok til å bli knust til mjøl. Til det bruktes badstua. Først ble badstuovnen fyrt godt opp med tørr ved. Så ble kornet lagt på badstubenkene. Da tok fyringa til for alvor. Varmen måtte passes et par døgn inntil kornet var blitt tørt nok. Det gikk med en masse ved, og kornet fikk en røyksmak av denne behandlingen.

Etter tørkinga ble kornet drøfta for å få bort støv og rusk. Deretter ble det oppbevart på byrer i stolpehuset.

Utover høsten, når høstregnet hadde skaffet nok vann i Mølledammen, ble kornet malt til mjøl på kverna. Knut bar det i ei skinnhit fra stolpehuset til kverna, tømte det i kvernkupa og fikk kverna på sjev. Når kverna var riktig innstilt og alt gikk bra, var det bare å ta tida til hjelp. Ei god kvern kunne male to tønner korn i døgnet. Det ble gjerne både kveld og natt før alt kornet var malt. Knut tok alltid med seg noen saker å pusle med mens han venta: Pusse et økseskaft, skave ut ei sleiv, hole ut et par tresko, lage en sopelime o.l. Den jamne duren fra kverna og susen fra vannet skapte en egen stemning i seine kveldstimer. Det var ikke rart at fantasien fikk næring slike kvelder og skapte forestillinger om både nøkk og gast.

Når mjølet var kommet fra kverna til stolpehuset, var det husmora, Andrea, som overtok ansvaret. Hvert mjølslag hadde sin binge: Hvete, rug, bygg og havre. Og det ble brukt til hver sitt formål. Mest av alt ble mjølet brukt til graut, opptil 13 ganger i veka, 2 måltider hver yrkesdag og 1 måltid om søndagen.

Men ellers var brødbaking det viktigste arbeidet. Det ble bakt to slags brød: Stomp og flatbrød.

Stompen ble bakt i bakerovnen. Brøddeigen ble satt tidlig om morgenen. Mjøl, vann, melk, salt og gjær ble blandet godt sammen i bakstetrauet til en deig, som måtte stå i fleire timer å gå i et varmt rom.

Så ble bakerovnen fyrt opp med tørr ved. Når den var blitt godt oppvarma, ble kol og glør feid ut av bakerovnen med ei sope, en lang stav med noen furukvister på.

I mellomtida var deigen blitt oppdelt i små brødemner og bakt ut til 22 runde stomper, som ble satt inn i bakerovnen med en langskafta, flat trespade. Den samme spaden ble brukt når brøda skulle tas ut igjen. En ovnsfylling var på 22 brød.

Flatbrødbaking var fra gammelt av den viktigste delen av matforsyninga for vinteren. Det var et fagarbeid som krevde sin fagmann, ei bakstekone. Hun gikk fra gård til gård og bakte og kom også til Nesbu to ganger i året. Anne Eriksdatter var bakstekone på Nesbu. Seinere overtok Inger Håstøl.

Arbeidsplassen hennes var i kjelleren, eller bryggerhuset som det kaltes på Nesbu, foran skorsteinen, der bakstehella var plassert på brannjern. Hella var ei rund jernplate, ca. 2 cm tykk og 70 cm i tverrmål. Bakstebordet hadde samme høyde som skorsteinen. Bakstekona satt ved den ene langsida av bordet med hella på høyre hånd. På motsatt side av bordet satt medhjelperen, som kaltes førebaker.

Bakerne hadde hvert sitt kjevle med riper på langs og tvers og hver sin korte bakstefløy, en tynn, flatspikka trestav. I tillegg hadde bakstekona en lang bakstefløy, ei baksterulle og ei røe. Røa var laga av en stav med en tøyklut på, som ble duppa i vann

eller melk.

Bakinga tok til med at bakstekona laga ei knøe, en deig av mjøl og vann. Litt melk og poteter kunne og tilsettes. Så skar hun av et brødemne som hun først rulla sammen til en ball og etterpå klappa flat. Den ga hun til førerbakeren, som begynte å bake emnet ut til en leiv. Når leiven var så vel halvferdig, overtok bakstekona og kjevla den ferdig. Så rulla hun leiven på den lange bakstefløyen på en slik måte at hun kunne rulle den av igjen på hella. Deretter rulla hun leiven med rulla. Og endelig rødde hun leiven, dvs. hun strauk over leiven med den blaute tøykluten på røa.

Når leiven var steikt, ble den lagt bort på brødrua på venstre side av bakstekona, og etterpå båret på stolpehuset.

Baksteveden var det nøye med. Den måtte være tørr og lett. Helst skulle det være osp eller or, som var finkløyvd til tynne spiker.

9. JORDBRUK

Korndyrkinga var nok den viktigste delen av jordbruket i sjølbergingstida. Men i Tida like før Knut overtok Nesbu, hadde foregangsmenn slått til lyd for ei omlegging av jordbruket. Det var særlig gjødsling av jorda de arbeidde for, men også for nye vekster: Turnips (nepe), kålrabi (kålrot) og ikke minst meir potetdyrking. I tale og skrift hadde prester og embetsmenn kjempa for de nye ideene. De gjorde sin virkning også på Nesbu.

Poteta måtte behandles fint. Åkrene ble gjødsla og potetene spadd ned. Om sommeren ble de først grassa med hendene og siden fårt (hyppa) med grev. Hest ble ikke brukt. Heller ikke når potetene skulle tas opp av jorda. Også da ble spade brukt.

Nepe og kålrot ble brukt til dyrefor, men kålrota ble også nytta i husholdningen. Og det ble mer og mer vanlig å ha en kjøkkenhage med ymse vekster til husholdningen: Gulrot, salvie (til te), erter m.fl. Fasters hage var en slik kjøkkenhage i si tid.

10. FISKE OG FANGST

Fiske og fangst ga et godt tilskott til matforsyninga i ei sjølbergingstid. I Nesbuvatnet og Heimdalsvatnet var det ål, aure og abbor (skjebbe eller tryte, som de sa på Nesbu). I Skjertjørn var det treskoskjebber. Men det gjaldt å stelle godt med fisken så de kunne få tak i den når det trengtes. Det ble derfor lagt ut trytevaser, en haug med kvister, på forskjellige steder i vanna.

Fisken ble tatt i garn, på steile, med vanlig fiskestang eller i sekk når den gikk på bekken. Om høstkveldene ble det også brukt lyster.

Men det var bare en gang Knut brukte dynamitt til å fiske med. Det var i oppveksten på Stoveland. Dynamitten ble oppfunnet i 1866, og kom til Norge året etter, da Knut var 12 år gammel. Dette var altså noe nytt og særs spennende for unge gutter. Den skulle være flott å fiske med, hadde de hørt, og en dag fant Knut og en kamerat, Knut Soltemyr, på at de ville ro ut til en trytevase på Heimdalsvatnet og prøve.

Her er historien slik den er fortalt i Agder Tidend i en artikkel om Knut da han fylte 72 år 15. februar 1927:

«So skulde dei ut i Heimdalsvatnet og fiska, han og Knut Soltemyr. Dei sat i ein kistepråm og nippa trytor attmed ein vase; dei hadde alt kvar sin haug med fisk. «Moro å få mange fleire!» tenkte Stovelands-knuten. Han hadde eikorleis fenge tak i

ein dynamittstubbe. Og det som til hørde. Han batt so ei snor kring dynamitten og firde han hævleg ned i vatnet attmed vassen. Og kveikjer lunta. Der sit dei då, desse to Knutarne, den eine i land og held pråmen, hin bak i pråmen og held i snori og ventar på at det skal smella. Men det er stilt! – Å, enno er det stilt! – Stilt so det er mest vondt å venta! – Tru det kan vera noko gale med dynamitten, med di det aldri brenn laust! – – – Det varer so det er mest ugodsleg! ---

Jau, so smell det, so vasspruten sto ende til vers. Då Stoveland-Knuten sansa seg, var han framme i pråmen, anten han sjølv hadde skvotte eller skotet hadde trykt han dit. Visst er det at han hadde fenge eit slag på armen, men verste på handi som han heldt snori med. Elles skulde du set på mirakels rundt ikring! Bakenden av pråmen var ute og botnen sundflengd, so vatnet strøymde i han og trytehaugarne dei hadde nippa upp dreiv av. Og rundt vassen dreiv tett i tett med daude trytor. Dei kunde aust upp vatsbyttor. Men alt dreiv av; pråmen var i fillor, so dei ingenting kunde gjera.»

I skogen fantes det matnyttige dyr og fugler: Hare, tiur, røy, orrfugl og rype. Fangstmidlene var først og fremst fuglenettet. Det var laga av en rognetein til ei hjord, ca. 2 meter i tverrmål, med et nett over. Med fuglenettet i handa lurte de seg innpå fuglen mens den lå i snøen. De måtte være kvikke på handa for å få kasta nettet over fuglen før den fløy.

Men både fuglestokker og snarer ble brukt, helst av guttungene. Børse hadde de og på Nesbu. Den ble særlig brukt til harejakt og toppjakt, når storfuglen satt i tretoppene.

11. KOLBRENNING

I smia måtte Knut bruke kol i smieavlen. Kolet brente han sjøl av ved i skogen. I håballen, tidlig på sommeren, lassreide han veden til kolmila. Han krossa den opp til tork rundt i skogen. Det skulle 2/3 famn ved til ei kolmile som ga 1 lest eller 12 tønner kol.

Utpå høstparten kjørte han veden til Kolhusbunnen i Kolhusbukta der han hadde mila.

Først grov han vekk molda der mila skulle stå. Så stakk han en passelig lang stakk midt i kolbunnen. Det var sneiset. Deretter spikra han sammen fire bord til en tut, ei slags pipe. Det var tenningskanalen. Omkring denne reiste han kolvedstranglene med toppen opp. Mila ble på den måten smalere oppe.

Så dekte han mila med et lag mose og granbar. Utenpå der igjen kasta han et lag med jord og sand, 1 ½ fot tykt nede ved bunnen og 6-8 tommer oppover mot toppen.

Han tente kolmila ved bunnen av tenningskanalen med noe tørr ved som han hadde kasta ned i mileholet. Når varmen hadde fått godt tak, tetta han alle åpningene igjen. Men samtidig gjorde han ei heil rad med trekkholer rundt mila en fot fra bunnen, fotholer. Han brukte en tykk staur til å stikke med. Deretter la han en lem oppå pipa og dekte passelig til med granbar og jord.

Mila brant nå til han kunne se en søkk i jordlaget høyt oppe i milekollen. Da tok han en mindre staur og satte røykhol i molda tett nedenfor søkken. Etter hvert som mila brant lenger ned, tetta han disse hola med ei klubbe og stakk nye lenger nede.

Når mila hadde brent til om lag tre fot fra kolbunnen, brant den uten røykhol. Han måtte passe på å tette fothola etter hvert, så ikke varmen skulle slå ut i lys lue og brenne opp heile mila.

Mila brant ikke lenger ned enn til om lag en fot i fra bunnen. Det som var igjen, var tørr, god ved, som ble kalla brannstubb.

Arbeidet med brenning av ei kolmile tok om lag 14 dager. Resultatet var en lest eller 12 tønner kol.

12. TJÆREBRENNING

Tjære var det også bruk for på gården. Trevarer måtte settes inn med tjære for at de kunne bli holdbare: Redskaper, kjøregreier, treskobunner m.m. Og båtene i Nesbu- og Heimdalsvatnet måtte tjæres for at de ikke skulle råtne så fort..

Tjæra ble tilvirka på Nesbu. Ved Duvreistjørn er tjæregropa synlig fremdeles. Seinere ble det brukt ei jernkiste som hadde et utløpsrør i bunnen. Kista ble plassert på et par stein, så det ble mulig å fyre under den. I Knut's tid sto den utenfor Stormyrli.

Knut sank først tyrived som han fylte i kista. Han kjente sikkert ikke til at det var blærerust som ødela den friske veden på furua, så den ble full av harpiks og terpentinstoffer, men han visste vel at den beste tyriveden fant han i gamle furustubber og skadde deler på furustammene.

Tyrien spikka han opp før han la den i kista og lukte loket på. Så begynte han å fyre med en sterk varme under og rundt kista. Tjæra begynte da å tyte ut av tyrispikene og renne ut av utløpsrøret fra kista. Under enden av utløpsrøret satte han tjæreholken, ei bøkra trebøtte, som tjæra kunne renne opp i.

13. HANDVERK

En sjølbergingsgård var nærmest et rike for seg sjøl. Folk skaffa ikke bare tilveie maten de levde av, men også de fleste redskapene som de trengte. Slik var det og på Nesbu.

Klærne ble laga av råstoffer fra gården. Sauene hadde ull, som måtte klippes. Det var gjerne to om det arbeidet. En holdt og en klippte sauene med ei stor sauesaks.

Etterpå tok kardinga til. Ulla ble karda til små, lette ullruller, tuller. Med rokken ble disse tullene spunnet til garn. Deretter kom turen til vevgangen, etter at renninga var unnagjort med rennebordet. Tråd etter tråd ble kasta att og fram med skyttelen og slått inn i veven, og tøyrollen vokste smått om senn. Endelig var vevinga unnagjort. Men tøyet var så hardt og stivt at det måtte stamper, før det kunne brukes til klær.

På Nesbu hadde de stampe. Den lå nedenfor Nesbuvatnet og hadde vært i bruk fra gammelt av. Det var langt mellom stampene, så i tidligere tider hadde Nesbugården hatt ei viss inntekt av å stampe og farge tøy for folk. Det var før Knut's tid.

-Ei stampe kunne også brukes til å hogge takspon med. En kraftig kniv ble da festa på stempelstanga i stedet for stampen.

Når tøyet var stampa, kom skredderen til gårds. Det var stas. Da skulle alle få nye klær. På Nesbu hadde de gjerne Helje Aamlid til å sy klær. Omkring 1910 tok hun kr. 12,- for å sy en dress. (Det tilsvarer om lag kr. 820,- i 2020.) Men Terese Rislåa og Anne Odden sydde også. Jakob Eilefsen var helst skinnfellmaker, men han gjorde skredderarbeid når han var på gården.

Skoa ble og laga av råstoffet på gården, kuhuder. Men det var et stort strev som lå bak, før huda var blitt brukbar til skotøy, enda barkinga gikk for seg i svært enkle former.

Først ble huden lagt i bekken til røyting. Der ble den liggende til håra løysna. Det gjaldt å passe på at ikke røytinga gikk for langt, så huden ble skadd. Etterpå ble håra skavt av med en trekniv. Så begynte barkinga. Som barkemiddel bruktes bark av bjørk, selje eller helst eik. Barken ble knust og tømt oppi et kar med vann, for å få garvestoffet trekt ut. Så ble huden lagt oppi karet. Der ble den liggende til garvestoffet hadde gjort sin virkning. Etter barkinga måtte huden skrapes rein på kjøttsida. Deretter ble den smørt med ei blanding av tjære og fett, smolt.

Da kom skomakeren til gårds og sydde sko til alle sammen. Det var gjerne Ola eller Kristen Slettane som kom til Nesbu. Men Ola Kilane og Ola Stien ble også brukt. Johannes Heimdal var der og, men han var helst litt arbeidsvond, så ungene var redde for ham. Dersom de sto for nær når han sydde med busteleiv (betråd), kunne han ikke holde seg for å stikke dem med sylen.

Til sengeklær ble saueskinnsfeller brukt. Det gikk som regel fem eller seks saueskinn til en fell. Skinna ble ikke garva. De beredde skinna til skinnfeller. For å bli mjuke nok til å kunne brukes til sengeklær, ble de først vaska og så trekt gjennom en jernbøyle, som ble kalla ei bråk. Etterpå ble kjøttsida reinskrappt med en rekkespak, en kort, skarp spade. Så ble skinna skåret til og sydd sammen med lin- eller hampetråd.

Det var skinnfellmaker Jakob Eilefsen, som stelte med skinnfellene på Nesbu.

De aller fleste redskapene laga de sjøl på gården. De fleste var av tre. Det førte med seg at karfolka alltid hadde øynene med seg når de var ute i skogen. Så de et emnetre, tok de det med seg heim og lagret det til de fikk tid til å gjøre det ferdig: Sledemeier, skjæker, orv, økseskaft, sleiver, knagger, trereker, tresko, stabband, hestetry av eikerønniger, kubbestoler m.m.

På Nesbu var det gjerne trevet over vedskjolet som var lagerplass. Der hang også vidjer som straks kunne tas i bruk når de gamle gikk i stykker.

Trau og fat ble gjerne holt ut av treplanker, mens såer, holker og mjølkespann ble bøkra sammen.

Til korgar og tiner bruktes bjørketæger, helst av ei bjørk som sto i myrkanten. Den hadde lange, tynne røtter utover myra.

Støyping av talglys hadde husmora ansvaret for. Men barna var ofte med og hjalp til med å duppe veiken i den flytende talgen til det vokste fram et lys av den.

14. SØNDAGSHELG OG KIRKEGANG

I de seks yrkedagene var det arbeid, slit og strev på Nesbu, som på alle gårder i sjølbergingstida. Men om søndagen rådde helgefeden.

De søndagene det ikke var preken ved Herefoss kirke, ble det holdt ei lita gudstjeneste heime. Når alt morgenstellet var unnagjort, ble folka på gården, både store og små, samla i stua. Husfaren, Knut, tok huspostillen og satte seg øverst ved bordet og fant fram til dagens tekst. Først sang de ei salme. Deretter leste Knut teksten med utlegging fra huspostillen. Det tok lang tid, ofte både en time og mer, før han var ferdig. For de voksne var det ei god erstatning for gudstjenesta i kirka, men for barna kunne det bli svært langdrygt og vanskelig å sitte stille så lenge. Det var mye som lokka ute den dagen det var fridag. Etter tekstlesinga kom Fadervår og ei salme. Og så var en del av det 3. budet oppfylt: Kom i hug at du holder kviledagen hellig! Så var det fridag.

Tredje hver søndag var det gudstjeneste i Herefoss kirke. Da skulle så mange som kunne komme av sted til kirke.

Kirkeveien fra Vestre bygd: Dalane, Væting, Lille Heimdal, Løland og Ramselia gikk forbi Nesbu til Suggelia, så det var alltid følge å få. Knut hadde laga ridesal til kona, Andrea, så hun brukte hesten. De andre gikk til fots ned til Suggelia der båten lå.

Suggelia hadde plikt til å holde kirkebåt for Nesbu og Vestre bygd. Til vederlag måtte hver gård yte et dagsverk i skuren eller betale 1 krone året.

De voksne karene byttes om å bruke årene, for Herefossfjorden var drøy, særlig i motvind. Etter en rotur på 6-7 km tok de som oftest i land ved Askeråna utenfor Slettene, og gikk derfra. Folk var ute i god tid for å komme til Brobakken og få seg en bolle kaffe før gudstjenesten. Denne skikken hadde holdt seg heilt fra 1700- tallet, da en danske som hette Minsted, bodde der. Etter ham fikk Brobakken navnet Minste.

Etter kaffepausen samla folk seg ved kirka for å hilse på venner og kjenninger. Så kom Kristen Landstveit, kalt «Tiendehonn», med et blekkskrin fullt av småkaker og sukkertøy, og slo seg ned i tunet til Anders Jørgensen med butikken sin. Men det var også andre som dreiv med handel. En kunne få kjøpt ljaer, river, epler, ja, til og med grisunger til sine tider. Og klokkehandelen var en rein lidenskap for mange.

Inne i kirka hadde hver gård sin benk. Nesbu hadde benk nr. 7.

Etter gudstjenesta bar det ut på kirkebakken igjen. Da steg lensmannen fram og leste «Kunngjøring fra kirkebakken». Det var kongelige kunngjøringer, departementsskriv, varsel om tvangsauksjoner, panting og frivillige auksjoner m.m. Deretter steig ordføreren fram og opplyste om tida for neste herredstyremøte.

Siden samla folk seg på Brobakken igjen for å ete nistematen og prate. Alle hadde god tid, og heimreisa tok sjelden til før i 4-5 tida om kvelden. Kirkesøndagen var en stor festdag.

Men heime venta de sterkt på at kirkefolket skulle komme tilbake og fortelle nytt. Og Gunhild Plassen, kona til Tarald, var alltid møtt fram på Nesbu og kom med sine tre faste spørsmål:

«Var det gode tidend med kjærka i dag?

Var det noen som var døde?

Var det noen som blei bedt for?»

15. MØRKNINGSTIME

Tida fra mørket falt på til lampelyset ble tent om kvelden, kaltes mørkningstimen. Det var dagens hyggestund. Når det var blitt mørkt nok til å tenne lyset, tok arbeidet og strevet til igjen.

Mange spør i dag hvordan ungdommene kunne få tida til å gå på kvelder og fridager når de ikke hadde radio, fjernsyn, stereoanlegg, kassettspillere m.m., nesten ingen aviser og bøker, og slett ingen biler til å frakte seg fram til ungdomsklubber, kafeer o.l. -Vi som lever i 2020, kunne legge til: Uten mobiltelefon og internett..

Det har Peder Stoveland, bror til Knut Nesbu, svart på:

«Når alle var kommet i hus og hadde fått i seg øktebeten, kom spinnerokkene, ullkorva og kardene fram. Noen av kvinnene karda, andre spant, og karfolka tok fram sine yrker: Økseskaft, trau, tresko, emner til sleder, sopelimer, snøskuffer o.l. å arbeide på.

Når alt arbeidet var kommet godt i gang, begynte småpraten med spøk og alvor.

Det var sagn, eventyr, gåter og ikke minst spøkelseshistorier som ble fortalt, men også fortellinger om brudrov, drap og varp. Innimellom ble det sunget viser og salmer.

De små barna lekte på golvet bakenfor arbeidsringen: Blindetjuv, Elde barstua, Skjære havre, Skrive til Danmark, Slå bom, Klonse ei anna kjerring o.fl. Overalt durte rokkene som en evig fossedur og inniblant en hjertelig latter.»

Slik gikk kveldene på Nesbu også. Fritidsproblemer fantes ikke. Og når lysten til å spille fele ble altfor sterk, lagde de seg fele sjøl. Anund var først ute. Å spille fele lærte alle. Det var gjerne andre bygdespillere de lærte av: Anders Aasmundsen på Løland, Lille Tomås og Mads Mistre på Herefoss. Om kveldene kunne de spille til sanger og viser som ble sunget, og innimellom kom en slått, eller et brudestrøk.

Det var levende musikk som alle forsto.

Husfaren hadde gjerne en viss plikt på seg til å formidle gamle ættetradisjoner og hendinger. Knut begynte slik en kveld:

«Jeg minnes far min fortalte at han var blitt uenig med den rike Hægerman i Bua om en tømmerbom som var blitt slått over Bjorbekk. Hægerman ville ikke betale noe for bommen, men far ville ha 2 kroner om året for den. Så reiste far ned til Bua og ville få ei ordning. Men Hægerman ville ikke gi seg. Da sa far: «Ja, så hogger jeg bommen, da.» «Prober på det,» svarte Hægerman. Det første far gjorde da han kom heim, var å hogge bommen. Siden betalte de alltid to kroner året for bommen uten å mukke.»

En annen kveld fortalte Knut om den eldste bror til far hans: «Odelsgutten til Stoveland hette Knut etter bestefaren. Det var en kraftkar som det gikk mange soger om. Men julaften 1822 drukna han i Sundtjørnhølen, 20 år gammel.

Han hadde gått til Lillesand med en stut som han hadde solgt der. Det var på heimveien det hendte. Knut ville gå beinleia over isen på Sundtjørnhølen og opp Gilldalen. Isen brast, og han prøvde å svømme mot land ved å slå isen føre seg. Men han greide ikke å komme på land. Første juledag ble han funnet på grunt vann.»

Det ble stille i stua etter et slikt minne. Alle tenkte sitt. Odelsgutten drukna julaften! Så det var altså grunnen til at navnetradisjonen bar blitt brutt: (Knut – Peder), (Knut – Peder) og så (Eirik – Peder), ...

En kveld fortalte Knut:

«Jeg er oppkalt etter oldefar, Knut Pedersen Stoveland. Han var degn i Herefoss og samtidig en uredd kraftkar. Han skaut bl.a. 29 bjørner. Men mest av alt hata han de danske futene og embetsmennene.

En dag var han sammen med Aasmund Rodalen, Halvor Gauslaa, Per Igland og 2-3 andre bønder hos Torjus Aamlid da Kristian Lofthus kom på innsteg. De talte sammen om embetsmennene og egga seg meir og meir opp, inntil Kristian Lofthus måtte dempe gemyttene: «La oss fare viselig fram, så vi ikke gjør vondt verre. Vi vil syne Kongen all ære og troskap og ikke gjøre noe ulovlig, men samle bevis for alle klagene mot embetsmennene. Når Kongen får greie på misgjerningene, vil han sikkert rette på alt det gale som går for seg ut over landet.»

Men det gikk annerledes. Myndighetene var redde for Lofthusrørsla (1786-87) og fikk Lofthus innsatt på Aggerhus Festning i Danmark og dømt i 1792 som opprører. Vennene hans ble dømt til slaveri fra ½ til 3 år. Oldefar, Knut Stoveland, fikk 1 års slaveri, som han uttjente på Akershus festning sammen med andre Lofthuskarer. Men bestemor pleide alltid å legge til: «De gikk der og rådde seg som frie folk, for vokterne visste at de

var uskyldige.»»

Men Andrea kunne også fortelle fra si ætt:

«Stamfaren i Lauveætta hette Jens,» fortalte hun. «Han nekta å gjøre tjeneste i Kalmarkrigen (1611-13), 175 år før Lofthusrørsla. De danske embetsmennene var like ille den gang, og i tillegg hadde kong Christian IV erklært krig mot Sverige uten å ha samtykke fra riksrådet.

Danskene tok Kalmar og Älvsborg og ødela Gøteborg, og det var meininga at en norsk hær skulle rykke inn over grensa til Sverige. Men de fleste nordmennene nekta å delta i denne krigen. De eneste som gjorde en innsats, var Prillar-Guri og bøndene i Gudbrandsdalen da Sinclair-hæren ble slått.

Også Jens nekta å gå i krigen. Han ble derfor dømt til å betale 22 riksdaler i «Boeslodspenning». Og det var mange penger i den tida. Men Jens var blitt en velholden mann, så han greide å betale bota.»

En annen kveld fortalt Andrea:

«Ættetradisjonen i Lauveætta holder fast ved at det flyter blått blod i årene våre. Det skal være gjennom den danske embetsslekta Storch at adelsblodet er kommet inn.

Ei grein av Storch-ætta som kom fra Danmark til Vegårshei i midten av 1500-tallet, har mange etterkommere. De mest kjente er lensmennene far og sønn Samuel Johannesen Storch og Johannes Samuelsen Storch som levde på 1700-tallet. Den siste ble gift med Anne Grundesdatter Lauve.» Og så fortsatte hun:

«Jeg har hørt at det skal være en av Storch-ætta, som har arbeidet med å koke melk på en bestemt måte, men det kan vel far fortelle meir om.»

«Ja,» svarte Knut, «på Ås landbruksskole er det en professor som heter Storch. Han har funnet opp en metode å koke melk på så den blir bakteriefri uten å ta skade. En fransk vitenskapsmann som hette Pasteur, hadde greid dette ved å koke melka ved 63 grader i en halv time. Den nye metoden går ut på å koke melka ved 80 grader i 15 sekunder. Det kalles endatil «Den Storchsche pasteuriseringsmetoden.»»

Dette var noe til mørkningstime. Blått blod! Adel på Nesbu! ?

Ellers hadde Knut mye å fortelle etter bestemora, Ragnhild, Som ble over 90 år. Hun mintes godt krigsåra 1808-14 på Stoveland.

«Det var særlig åra 1812 og 1813 det leitte mest på, fortalte hun. I 1812 var sommeren så kald og sur at avlinga slo helt feil. Det ble sult utover våren og sommeren 1813. Heldigvis fikk vi tak i tørrfisk, som vi blanda i brødmjølet sammen med almebork.

Det var ufred mellom England og Sverige, så innførsel av matvarer var stengt. Når Peder, mannen hennes, skulle til Kristiansand og hente heim korn fra magasina der, måtte han ha presteattest på hvor mange husfolk han hadde, 13-14 mennesker i alt. På den attesten fikk han kjøpt ¼ tønne korn, som skulle vare i 14 dager. Og så måtte han av gårde igjen.

En gang var forsyninga så liten heime at han måtte gå fastende over tre mil heilt til Knarrestad i Tveit, der han skulle låne båt og ro til byen. Fra Birkeland fikk han følge med en mann fra Håbeslandsheia. Da de kom til Knarrestad, satte de seg for å kvile litt før roturen tok til. Håbeslandsmannen tok da opp nista si og spurte om ikke Peder også ville ete noe. Peder måtte da innrømme at han ikke hadde ett før han reiste heimenfra og heller ikke hadde niste med. Da delte den andre nista si med Peder.»

Slike fortellinger la alvor over flokken i stua.

Men de mest interessante fortellingene handlet gjerne om oldefaren, gamle Knut Stoveland. Ikke minst var det bjørnehistoriene som var populære:

«Gamle Knut hadde alltid liggende en gammel skark i skarkehola til åte for bjørnen,» begynte Knut en kveld. (Skark er en dau hesteskrott.) «Men en gang hadde han vansker med en bjørn. Den kom alltid i utide på åta. Så en dag ved dugurdstid da gamle Knut og sønnene hans gikk og pløyde på Fjøsåker, sa han: «Per og Tomas, sett inn hestene, for dersom ikke merkene slår helt feil, skal bjørnen være på åta nå.»

Han tok den ladde flintbørser og gikk, men glømt å ta med kruttgreiene. Straks han kom opp, smalt det. Men den gangen fikk han ikke heilt tatt livet av bjørnen. Han hadde bare skutt av ryggen, så bjørnen ikke kunne komme noen vei. Gamle Knut ropte da heim at de måtte komme opp med kruttgreiene. Tomas kom med dem og fikk lov til å ta siste knekken på bjørnen. Men han traff bare øreflippen, så den gamle måtte til igjen før bjørnen sovna.»

«En gang skaut han en liten bjørn, som han dro heim og la i tunet,» fortalte Knut en kveld. «Da hjuring jenta kom heim om kvelden, ga hun seg til å stirre både lenge og vel på bjørnen. Etter ei stund sa hun: «Denne bjørnen har jeg sett så titt.»»

Slik kunne kveldene arte seg på Nesbu med arbeid og hygge med skjemt og alvor.

Nesbu rundt 1910. Nesbuvatnet i bakgrunnen

16. ET SJØLBERGINGSBRUK. ORDFORKLARINGER TIL DE YMSE AVSNITT:

Forord.

Fullgård	Størrelsen på gården ble ikke målt i vidde, areal, men i den bruksverdi den hadde. Bruksverdien av 1 da f.eks. varierte fra sted til sted i landet.
Hud	Gården ble verdsatt i (ku)huder og geiteskinn og kalveskinn. 1 (ku)hud = 4 geiteskinn = 12 kalveskinn.

1. Nesbu – En sjølbergingsgård

Skyldmark	Fortegnelse over alle landets jordeiendommer kalles matrikkel. Til sammen har de en matrikkel skyld på 500 706 mark (à 100 øre) (500 000mark + Finnmarks 706 mark) (Ingen eiendom settes til mindre enn 1 øre).

2. Litt gårdshistorie

Koppskattmantallet	Koppskatten var en personskatt, som ramma alle personer likt uten hensyn til skatteevne. Ordet kommer av det tyske ordet «Kopf» som betyr hode.
Matrikkel	Se skyldmark under 1.
Landkommisjonen	Fortegnelse over gårdsbruk
Steile	Fiskeredskap, lang line med mange småsnører med kroker (bakke)
Prestens manntall	Liste over folk som hørte kirkesognet til
Jordebok	Liste over gårdsbruk og jordstykker som hørte til Kongen, kirka eller privatpersoner.
Odel	Arvegods, jordeiendom med full eiendomsrett for eieren og forkjøpsrett for arvingene hans.
1 tønne	Mål for korn, poteter m.m.
1 tønne korn	= 4 kvarter = 8 skjepper
1 skjepe	= 2 settinger
	= 3 nottinger
	= 4 fjerdinge
	= 8 åttinger
	= 18 potter
1 tønne	= 144 potter = 138, 974 liter
Skifteregistrering	Fortegnelse over innbo og lausøre på en gård etter at eieren var død.

4. Gårdsbygninger

Smie	Verksted for metall (jern)-arbeid på en gård. Med smiebelgen pumpa smeden luft til essa eller smieavlen der metallet (jernet) ble oppvarma. Det oppvarma jernstykket ble lagt på smiesteet eller ambolten og slått på med slegge og hammere.
Smeltedigel	Ei form til å støype i. På Nesbu støyppte de bronseskjeiser.
Revne bord	Med et spesielt jern ble det laget små renner i underbordet på taket, så vannet skulle renne mot midten av bordet og ned.
Underbord	
Mjølbyr	Store kar (kasser) til å ha mjøl i
Flatbrødrue	Stabler av flatbrød
Spekekjøtt	Tørka kjøtt
Spontak	Korte bordbeter som er lagt på taket som takstein.
Badstue	Et hus til å tørke korn i
Laftebygd	Bygd av stokker som er felt sammen i hjørnene på en bestemt måte.
Laft	Det punktet i hjørnet av bygningen der stukkene er felt sammen.
Torvvøl	Bord eller stakk som legges langs kanten av takskjegget
Ufs	Den nederste kanten av et tak, takskjegg.
Badstubenk	Hyller på veggene i badstua til å legge kornet på.
Stem	Dam, demning.
Stemme	Lage stem, demme opp, stanse vannet.
Grunnlåg	Stokken som kvernkallen i ei kvern kviler på.
Grunnpadde	Stålstykke nedfelt i grunnlågen.
Grunnpik	Stålpigg i nedre enden av kvernkallen.
Gjur	Gjord, ring av jern.
Fjør	Trebrett på kvernkallen
Spenål	Jernstykke i toppen av kvernkallen
Sigle	Jernstykke som er festa i den øvste kvernsteinen. Et hol i siglet passer til toppen av spenåla.
Lu	Benken som den underste kvernsteinen ligger på.
Lettestokken	En stakk som er festa i ene enden av grunnlågen.
Bløy	Kile til å løfte lettestokken med.
Lauvkjerve	Bundt med lauv til dyrefor.

5. Navn i skog og mark

Hjuring	Hyrding, gjeter (gutt el. Jente)
Fesupps	Egennavn
Fe	Hest, storfe, kyr
Upps = ufs	Bratt fjellvegg, helst mindre enn et hus

6. Husdyrhold

Finnvoll	Utmark der det vokser finnhøy, en spesiell type grass, børstegrass (Nardus stricta)
Spreket	Kvistene, pinnene, som blir igjen når dyra har spist lauvet av lauvkjerra.
Neverskrukke	Et spann eller ei taske laga av bjørkenever.
Aksleskinn	Kalveskinn til å henge over akslene, regntøy.
Ambor	Trekar til å ha fløte i.
Nysilt mjølk	Heilmjølk, mjølk som bare er silt, filtrert, etter mjølkinga.
Stampekinne	Kinne som består av et smalt kar og en stamp som løftes opp og ned når en kinner.
Sveivekinne	Fløten blir kinna til smør ved at en sveiver en kall rundt inne i kinna.

7. Heieslått

Kverle	Høy som er rakt sammen til tørking på et sted.
Kjemme	Rake høy sammen i knipper (kjemmer) så stråa legges jevnside eller i tette lag.
Såte	En litt smal haug med høy, som er sammenrakt for natta.
Byrd	Høy som bæres i tau på ryggen.
Svegetrom	En treslede som er laga til å kjøre høy i. Til materialer bruktes bl.a. sveger, noen tynne bøyelige kvister.
Stakk	Høy som er oppstabla omkring en høy stolpe

8. Fra korn til brød

Barkebrødstida	Krigstida 1807-1814 var nødsår i Norge, så folk måtte blande almebark i maten for å dryge den.
Veggkorn	Det beste og tyngste kornet som falt helt borte ved veggen under treskinga.
Vårvinna	Arbeidet med jorda om våren
Hope	Få hesten til å gå baklengs («habbe»)
Såtine	Trebøtte til å ha såkornet i
Strekharv	Harv med rette jernpigger
Tromle	En rund trestokk med et sete for kjørerekaren. Den kjørtes rundt på de ferdigsådde kornåkrene.
Sigd	En krum kniv til å skjære vekster med
Bendel	Et band laget av stråa til å binde rundt kornbandet
Gjur	Gjord av en bjørkekvist
Kjotet	Nedre enden av ljàorvet
Stae	Stabel av kornband (eller høy).
Fløyel	Handtreskemaskin som besto av: 1. handvolen -skaft til å holde i 2. slagvolen -tresketreet som slo kornet.

Treve	3. kurre -bandet som bandt hand- og slagvolen sammen.
1 teig	26 kornband.
Treskeline	20 trever = 520 kornband.
Viste	Tauet, lina som drar treskemaskinen.
Tine kornet	En haug med ureint korn og halmstubber.
Drøfte	Treske vistehaugen for å skille agner og rusk fra kornet.
	Rense korn ved å kaste det opp i lufta så vinden blåser bort agner og rusk.
Drøftettrau	Trau til å drøfte korn med.
Kaste	Rense korn ved å kaste det bakover aksla inn på låvegolvet.
Kasteskovl	Ei lita treskuffe til å kaste korn med.
Veggekorn	Det beste og tyngste kornet som ble kasta lengst inn mot låveveggen.
Matkorn	Det nest beste kornet som ble liggende frammenfor veggkornet
Lettkorn	Det dårligste og letteste kornet.
Byre	Stor kasse til å ha korn i.
Skinnhit	En skinnsekk til å bære korn i.
Nøkk	Vette, overnaturlig vesen, som holder til i vann og fosser.
Gast	Spøkelse, helst brukt om deildegast, eller byttegast. Når et menneske hadde flyttet på en byttestein, gikk han igjen og spøkte.
Sope	Kost til å feie ut glør av bakerovnen.
Bryggerhus	Kjelleren i et hus (eller eget hus).
Bakstehelle	Ei rund jernplate til å steike flatbrød på, ofte bare kalt hella.
Kjevle	Ei rulle av tre til å forme ut flatbrød med.
Bakstefløy	En tynn, flatspikka trestav.
Baksterulle	Ei trerulle med skaft til å slette ut flatbrødet med.
Røe	En stav med en tøyklut på.
Knøe	En deigklump.
Brødrue	Stabel av flatbrød.

9. Jordbruk

Hyppe	Grave opp mold omkring potetene.

10. Fiske og fangst

Treskoskjebbe	Stor skjebbe, tryte, abbor.
Fuglenett	Ei gjord med nett over.
Fuglestokk	Felle til å fange dyr og fugl i.
Toppjakt	Skyte storfuglen når den har satt seg i tretoppene om høsten.

11. Kolbrenning

Håball	Midtsommer, tida mellom vårarbeidet og slåtten.

Lassreide	Legge vedstranglene ferdig til å hentes med hest.
Kolmile	Vedstabel som brennes til smiekol.
Sneis	Stokk i midten av ei kolmile (eller høystakk).
Milekoll	Ytterveggen av ei kolmile.
Brannstubb	Restveden når kolmila er ferdigbrent.

12. Tjærebrenning

Bøkre	Lage trebøtte av staver.

13. Handverk

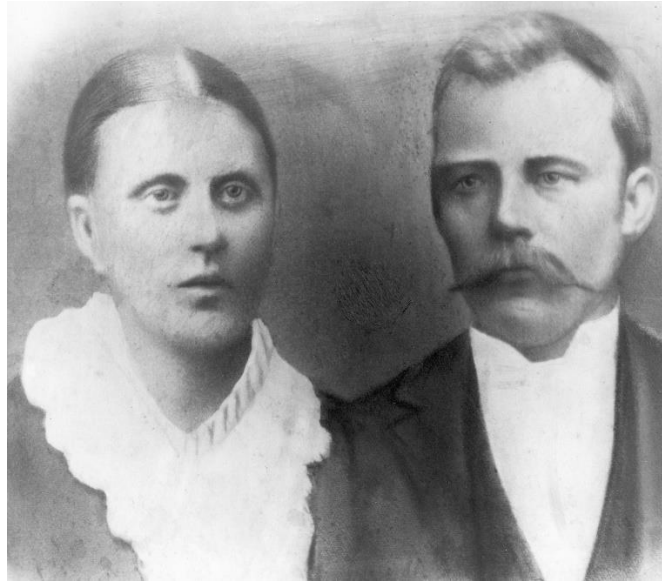
Stampe	Vaske og stampe tøy.
Skinnefellmaker	En som lager skinnfeller.
Røyte	Få håra av ei hud ved oppbløyting i vann.
Barke	Tilvirke ei hud med barkelut så den blir sterk.
Smolt	Smørelse, en blanding av fett og tjære.
Busteleiv	Bektråd som er laga av fire tynne tråder med bek på, skomakertråd.
Garve	Gjøre skinn mjukt og holdbart.
Bråk	Jernbøyle til å trekke garva skinn gjennom så det blir mjukt.
Rekkespak	En kort, skarp spade.
Skjæker	Av skåk, dretter.
Orv	Skaft til en ljå, ljåorv.
Trereke	Skuffe laga av tre.
Hestetry	Truger til hesten så han kan gå over myrer.
Så	Stor vannbøtte laga av tre.
Holk	Større trebøtte

14. Søndagshelg og kirkegang

Huspostillen	Samling av prekentekster med forklaringer, til husbruk.

15. Mørkningstimen

Øktebeten	Måltid i 16-17-tida.
Brudestrøk	Bryllupsmarsj spilt på Hardingfele.
Prober	Prøv (fra tysk: probieren).
Aggerhus Festning i Danmark	Skal være Akershus Festning i Kristiania.

Knut Eriksen Nesbu og Andrea Aanonsdatter Aamlid i den tida dei overtok Nesbu

*En del av storfamilien på Nesbu rundt 1910. (helt naturlig å klatre opp i et tre å ta bilde...)
 Kristian i treet til venstre, Erling, Kristine midt i treet med et barn (Peter S?), Anund til høyre i treet, Anna øverst i treet, Tomine nr. 2 fra venstre på bakken, Aasta nr. 3, Karen og Eirik til høyre i bildet. Den gamle dama er Maren Løland(?), og dama til venstre og mannen med flagg er nær familie.*

*Knut Nesbu på sine gamle dager. Han døde i 1950.
Han bodde den siste tiden hos sin datter Aasta Knutson på Ægra på Birkeland.*